

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2014/11-12 szám

A posztkommunista diktatúrák ellen

Tartalom

Villám

- [Huszonöt éve történt](#)
- [A nézetek rendszerének szervezhetősége](#)

Emlékezet

- [Ballai László: A posztkommunista diktatúra kommunista vonásai](#)
- [Vasáros András: Arcnélküli ember egy nagyhatalom élén](#)
- [Vasáros András: A belorusz „Batyka”](#)
- [Max Weber: A karizma lényege és hatása](#)
- [A hatalom anatómiája](#)
- [A politikailag indoktrinálható ember](#)
- [Ballai László: Fodrásznőknek való](#)
- [Budapest a diktatúrák árnyékában](#)
- [Érdemei elismerése mellett](#)
- [Két hete történt](#)
- [Huszonkilenc éve történt](#)

Déliab

- [Ady Endre: A hazaszeretet reformja](#)
- [Ady Endre: Hadd jöjjön a sajtóabszág](#)
- [Karinthy Frigyes: A zsarnok és a költő](#)
- [Karinthy Frigyes: Akim Akimics](#)
- [Krúdy Gyula: Az amazonok harca 1917-ben](#)
- [Erich Maria Remarque: Nyugaton a helyzet változatlan](#)
- [József Attila: Világosítsd föl](#)
- [József Attila: Kosztolányi](#)
- [Kosztolányi Dezső: Politika](#)
- [Nándi Mihály: A letört farkú kacsa](#)
- [Nándi Mihály: A háromlábú nő](#)

- [Le Fondant: A polgármester vadaskertje](#)

Húrok

- [Ballai László: A posztkommunista diktatúra zenéje](#)
- [Nándi Mihály: Körkérdés](#)

Villám

Huszonöt éve történt

1989. november 9-én az NDK vezetése szovjet indítványra, másnapi hatállyal megszüntette az állampolgárok nyugatra utazásának tilalmát, amit a televízióban bejelentettek. Felejthetetlen percek, órák következtek. Az emberek kirohantak az utcára és csakhamar százezres tömeg gyűlt össze a határátkelőhelyeknél, amelynek nyomására 23 órakor a Bornholmer strassei átkelőnél megszüntették az útlevelek ellenőrzését. A falnak reggel már csákánnyal, vésővel, de sokan pusztá kézzel estek neki, hogy elpusztítsák a kővé dermedt gyűlöletet. Micsoda forradalom volt ez, amely az egész világon megdobogtatta a szíveket és felizzította a lelkeket!

Ha valakinek netán kétségei támadtak a „kommunista testvériség” farkastermészetével kapcsolatban, annak elegendő volt egy pillantást vetnie a berlini falra, amelyet az NDK azért épített, hogy börtönben zárja a saját állampolgárait, és meggátolja, hogy a rendszer terrorja elől Nyugat-Berlinbe menekülhessenek. Az eredeti 80 határátkelőből csak 12 maradt meg. A 155 kilométer hosszú, az NDK területén egész Nyugat-Berlint körülvevő betonerődhez 300 őrtorony és 43 földalatti bunker tartozott. A határ mentén 50-100 méter szélességben tiltott zónát alakítottak ki, és az oda belépőkre figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak. 1961 és 1989 között 809-en lelték halálukat azok közül, akik a berlini falon keresztül próbálták elhagyni Kelet-Németországot, 75 ezer embert börtönöztek be és naponta hét „disszidenst” tartóztattak le.

1989. november 9-én az emberiség legnemesebb érzéseitől átítatva biztosak voltunk abban, hogy a zsarnokságot gyermekeink már nem ismerhetik meg, és végre elkezdődött a szent világszabadság, amelyért Petőfi Sándor az életét is feláldozta. Tévedtünk. A szabadságot a lehangosabban éltetőkkel már együtt üvöltöttek azok a demokraták bőrébe bújó ordasok is, akik alig várták, hogy a kommunizmus romjain létrehozzák saját diktatúráikat.

A nézetek rendszerének szervezhetősége

„Úgy sejtjük, hogy általában az emberek világát aszerint értékeljük, hogy azok milyen tekintélyekhez és nézetrendszerekhez csatlakoznak. Más szavakkal, nézeteink vannak olyan emberekről, akiknek nézeteik vannak. Ha például abszolútnak fogjuk fel a tekintélyt, ez egyben az emberek közti szélsőséges kognitív különbségtételt von maga után, akik így becsületesek és becstelenek, igazhitűek és eretnekek, lojálisak és felforgatók, amerikaiak és nem amerikaiak, barátok és ellenségek lesznek. Aki nem ért velünk egyet, azt elutasítjuk, mert ellensége Istennek, a hazának, az emberiségnek, a munkásosztálynak, a tudománynak vagy a művészetnek. S akik egyetértenek, azokat esetleg elfogadjuk, de csak addig és azzal a feltétellel, ameddig egyetértenek. Az ilyen feltételekkel való elfogadás [...] pszichológiailag nem sokban különbözik a feltétlen elutasítástól, és könnyen át is változhat azzá. [...]

Feltételezésünk szerint akkor megy valaki keresztül a »párt irányvonalának megfelelő« változáson, ha bizonyos perifériális nézetét valamilyen, a tekintélyszemélyeitől származó utasítás hatására változtatja meg.”

Milton Rokeach

Emlékezet

Ballai László: A posztkommunista diktatúra kommunista vonásai

A posztkommunista diktatúra (továbbiakban PKD) másnak igyekszik láttatni magát, mint ami. Vezetői egytől egyig a kommunizmusban szocializálódtak, és bolsevik propagandával habarcsolják össze kormányzati elképzeléseiket a kormányzottak kommunizmusból örökölt igényeivel. Hiába az antikommunista, nacionalista, keresztény, konzervatív, sőt sovíniszta, irredenta és antiszemita felhangok és szimbólumok, az emberek ösztöneinek a liberalizmus- és demokráciaellenességgel történő felkorbácsolása kommunista örökség és gyakorlat. A diktátor – demagógiával és jogi eszközökkel – manipulált választási győzelme után büszkén be is jelenthette: „a magyar állam nem liberális természetű”.

A PKD építőanyaga a „kádári kisember”, aki az 1950 és 1980 közötti erőltetett iparosítás során elveszítette paraszti identitását, de a városok peremvidékére – lakótelepekbe – szorulva nem nőhetett polgárrá, azaz a magas erkölcsiség, műveltség és életforma-kultúra hordozójává. Ez az igen széles réteg azonnal megérti a „munkaalapú társadalom” kezdetű hangütést, és már vizionálja is az elvesztett teljes foglalkoztatottság és a „gulyáskommunizmus” látszatbiztonságát. Valamint rendkívül fogékony a „vidéket” a „város” – mindenek előtt a „főváros” – ellenében

éltető demagógiára, a Kádár-korban megedzett képzeletvilágában a „burzsoá-imperialista ellenség” könnyen behelyettesíthető a „multikkal”, a „bankárokkal” és a „liberálisokkal”. Könnyen meggyőzhető arról, hogy egyedül eltéved az élet rengetegében, ezért „karizmatikus” vezetőre szorul.

A „kádári kisember”, kategóriájába azonban nem csupán a tisztességesnek, dolgoznak és családszeretőnek tűnő egyének tartoznak bele, hanem szép számmal azok is, akiket „kádári simlis embernek” lehetne nevezni, akik ügyeskedésből, kapcsolataikból és érdemi munkavégzés nélkül boldogultak. Ők azok, akiknek az értékrendje kimerül abban, hogy a fennálló rendszerben a lehető legnagyobb anyagi előnyre tegyenek szert, ők a tökéletes alanyai a populista demagógiának, a „rezsicsökkentésnek”, de főleg a 16 %-ra leszállított személyi jövedelemadónak.

A PKD kommunizmusellenessége pusztán látszatellentmondás. Pszichológiai közhely, hogy aki túl hevesen tiltakozik valami ellen, az valójában mélyen azonosul azzal. Ugyanakkor a kommunizmus lételeme a harc, az ellenségkép létrehozása és ápolása, hiszen az állandó fenyegetettség állapotában nem csupán szükséges, de egyenesen kívánatos a hadigazdaság bevezetése, amelyben az állam minden erőforrása és minden intézményének irányítása a pártfunkcionáriusok hálózatára támaszkodó diktátor kezében fut össze. Ha meggondoljuk, a többi látszólagos anomália, a nacionalizmus, a konzervativizmus, az antiszemitizmus, sőt még a kereszténység sem idegen a bolsevik mintától. A Szovjetunióban az 1930-as években több millió ember halálát okozták az Ukrajnában mesterségesen előidézett éhínséggel, a II. világháborút követően pedig nemzetek egész sorának tragédiáját idézték elő az anyaföldjükről való erőszakos kitelepítéssel. Az 1940-es évek végén rendezett orvos-perek és a „kozopoliták” elleni fellépés Sztálin antiszemita akciói voltak. Végül a „kommunista ember” morálja végtelenül konzervatív, voltaképpen a tízparancsolaton alapul, és jobban hasonlít az ókereszténységre, mint bármely modern eszmére, a házasságtörés például a pártból való kizárást vonhatta maga után, és a homoszexualitást egyenesen üldözték.

A PKD-ban, csakúgy, mint a kommunizmusban a funkcionáriusok rétege kontraszelekció révén alakul ki. Az alkalmasság feltétele nem a szakmai hozzáértés, hanem a diktátorhoz való feltétlen hűség. A kontraszelektált politikusok egyik legszembeűnőbb jellemzője, hogy évtizedek alatt sem képesek megtanulni a mesterségüket. Amikor Jean Claude Junckert választották az Európai Bizottság élére, a PKD Európai Unióba delegált nómenklatúra káderei nem azt tették közzé a sajtóban, ami ilyenkor szokásos, hogy gratulálnak és bíznak a jövőbeni sikeres együttműködésben. Az ő híradásuk így szólt: „de mi nem rá szavaztunk”, ezzel óhatatlanul lejáratva az egész világ közvéleménye előtt azt az országot, amelyet képviselnek.

A PKD-ban a kommunista minta alapján szükség van egy „karizmatikus” vezetőre. Csakúgy, mint „Iljicsé”, vagy a „Vozsgyé”, Sztáliné, az ő tekintélye és kinyilatkoztatásai megkérdőjelezhetetlenek a pártplénum előtt. (Akik megkérdőjelezték, azok már nem párttagok.) A nép egy része – a keresztény egyházak hathatós támogatásának köszönhetően – vallásos tisztelettel övezi. És igen. És eljött a perc, amikor a vezér maga is átérezte, hogy ő nem közönséges ember. Csodálatos, áhítattal teljes, megismételhetetlen pillanat volt ez, olyan, mint amikor „Iljics” átvette a cári vagyont, és beleült II. Miklós téli használatra gyártott Rolls Royce-ába. És megértette, hogy ő több annál, mint egy egyszerű uralkodó. Ő most már a Párt. A Párt pedig a mindenséggel egyenlő. Aki tehát megtagadja a Pártnak való engedelmisséget, az egyenesen a természet törvényei ellen vét. Vagyis hazaáruló.

A PKD bolsevista gyakorlatahoz szorosán kötődik a „karizmatikus” vezetőt övező személyi kultusz. A személyi kultusz valójában nem azzal kezdődik, amikor hosszú percekig extatikus gyönyörűséggel tapsolnak a teremben, azt követően, hogy a diktátor belépett, hanem azzal, hogy a már kontraszelektált pártfunkcionáriusok a rendszerhez teljesen lojális hívek közül is megrostálják azokat, akik egyáltalán a teremben lehetnek. A személyi kultusz funkciója pedig nem elsősorban a tömegek gerincének a megtörése – hiszen arra a terror szolgál –, nem is a színház, ahol azt a végtelenül abszurd drámát játsszák, amelyben mindenki teljesen elégedett, hanem a vezér pszichotikus gyötrelmeinek az enyhítése, aki állandóan a megrendezett szeretet légkörében mozogván meg-megfeledkezhet arról, hogy az általa elnyomott emberek valójában mennyire gyűlölik őt.

A személyi kultusszal szorosán összefügg, és a szélesebb néprétegek manipulálását célzó kommunista módszer a múlt meghamisítása, a mítoszgyártás. Az „ősmítosz” modellje mindig nagyon egyszerű, szükséges hozzá egy forradalom – vagy a PKD esetében egy rendszerváltás – valamint egy alapító atya, akitől a vezér karizmája származik, azután, ahogy az idő múlik és az emberek emlékezete halványul, folyamatosan lehet dolgozni a további részleteken. A bolsevik propaganda olyan hatékonyan működött, hogy nem csak az oroszok, de az egész világ emlékezetéből sikerült kitörölni a történelmi tényeket, miszerint október 25-én nem is volt forradalom, csupán egy puccs, nem vonultak fel hatalmas tömegek, nem került sor véres harcokra, így például nem kellett megostromolni a Téli Palotát sem. A Lenin helyébe lépő Sztálin azután teljesen kisajátította magának az októberi forradalom vezérének szerepét és a Lenin fényképről, valamint az élők sorából is azért kellett eltűnnie Trockijnak, Kamenyevnek és Zinovjevnek, mert ők pontosan emlékeztek arra, hogy október 24-én a központi bizottság ülésén éppen Sztálin volt az, aki a leghevesebben ellenezte az akciót. Orbán mitológiája sem a történelmi tényeket tudatja, miszerint a rendszerváltás egy békés folyamat volt, amelynek során a politikai hatalom átadásáról tárgyalásokon egyeztek meg, és ezekre a tárgyalásokra udvariasságból meghívták őt is – mint az „ifjúság” nem túl jelentősnek tekintett képviselőjét –, hanem őt, mint a rendszerváltás harcos vezéralakját jeleníti meg. Ennek ugyan ellentmond az a tény, hogy 1990-ben Antall József lett a miniszterelnök, de ezt úgy próbálják áthidalni, hogy a halálos ágyán Antall Orbánt nevezte volna meg a politikai örökösének...

A kommunizmusban, így a PKD-ban is döntő szerep jut a propagandának, amely végtelenül leegyszerűsíti a világot, azt „kizsákmányolókra” és „kizsákmányoltakra”, azaz „multikra – bankárookra – uniós bürokrátákra” és „dolgozó emberekre” felosztva. A propagandamunka tengelyében a vezér zavaros és önellentmondásoktól hemzsegő, de mindenképpen a cselekvésre – vagyis az ő követésére – és az aktuálisan megjelölt ellenséggel szembeni harcra felszólító beszédek állnak, amelyeknek kulcskifejezéseit azután felkapják és szerteharsogják a nyomasztó túlsúlyban lévő kormányzati médiumok. A propagandának kell elfednie a kormányzat hozzá nem értését és súlyos kudarcait, sőt – nem utolsósorban – azt a tényt, hogy működése mélységesen amorális. Az erkölcstelenségek elkendőzésében propagandapartnernek a keresztény egyházak is, amelyek ugyan felemelik szavukat egy-egy konkrét botrány esetében, de általánosságban nem ítélik el a PKD-t. A folyamatos, agresszív beszédek és propagandatevékenység állandóan lefoglalja és szempontokkal látja el a rendszer követőit és egységbe kovácsolja őket a polarizált többséggel szemben. A demokratikus ellenzéki oldalon ugyanis nem folyik ideológiai-propagandisztikus építőmunka, amely egyébként egy demokratikus államban már a Hyde Park Corneren a hamvába halna. Túl ezen a bolsevista propaganda forгатókönyve szerint az ország tele van kormánypárti

agitátorokkal, aktivistákkal, civil szervezetek bőrébe bújtatott izgatókkal, akik azonnal a kormány melletti szimpátiatüntetést szerveznek, ha megmozdul az ellenzék.

A hatékony kommunista propaganda előfeltétele a sajtószabadság megszüntetése és a közmédiák pártszócsővé silányítása, amely a korábbi médiumok fogyasztóinak nem csekély részét is megtéveszti és betereli a kormánypárt karámjába. A híreket elhallgatják, illetve, ha arra nincs mód, akkor manipulálják. Például, amikor az amerikai vízumügy miatt az ellenzék tüntetést szervezett a korrupcióban súlyosan érintett személyek, így az adóhatóság elnökének lemondását követelve, erről a Bartók rádió híreiben így számoltak be: „a tüntetők követelték a korrupció elleni harc folytatását.”

A PKD vezérének és alvezéréinek kommunikációs stílusa teljes mértékben megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket a bolsevik párt is elvárt az agitátoraitól és komisszárjaitól. Felszólalásaikban lehengetlők, erőszakosak és kíméletlenek, az ösztönökre hatva radikalizálják a hallgatóságukat, hogy minél cinikusabban kirekeszthessék és megfélemlíthessék a politikai ellenfeleiket.

Mivel a PKD létrejöttének előfeltétele a kommunista rezsím összeomlását követő rendszerváltás, korifeusainak első dolga az annak során kialakult demokratikus intézmények és struktúrák lebontása volt. Újra létrehozták a pártközpontot – „miniszterelnökségként” – amelyben, a kommunista pártállami modellt követve, az államigazgatási intézményeket irányító és kádérállományát kialakító tükörreferatúrákat kezdtek működtetni. Nemzetbiztonsági vizsgálat címén, politikai alapon átvilágították az államigazgatásban dolgozó összes személyt, és a nem lojálisnak ítélteteket – közöttük természetesen a legjobb szakembereket – elbocsátották. A tisztogatásban azokra a listákra támaszkodtak, amelyeket az alapvető emberi jogokat és az alkotmányt megsértve vezetnek – például a nem rájuk szavazókról –, de nem riadtak vissza a politikai ellenfeleikről titkosszolgálati úton beszerzett információk figyelembe vételétől sem. Ezzel párhuzamosan parlamenti úton lebontották a demokráciát, megszüntették a hatalmi ágak szétválasztását, formális szervezetté silányították az alkotmánybíróságot, és egy olyan informális – tehát ellenőrizhetetlen – struktúrát kovácsoltak össze, amelyet valójában egyetlen személy irányít kényére-kedvére.

Jellemzően kommunista vonás, hogy a demokrácia lerombolása közben cinikusan ki is gúnyolják azt. Egyfelől az 56-os szimbólumok kisajátításával sugallva, hogy forradalmi eredmények a PKD-ban értek volna be, valamint a demokratikus értékrendet képviselő – és a Magyarországot, ezáltal az orbáni diktatúra kiépítését óriási összegekkel támogató – Európai Uniót gyarmatosító agresszorként beállítva. Másfelől demokratikus szerepjátékokkal: „a parlamenti frakció kérésére a kormány a rezsicsökkentést kiterjesztette a tűzifára is” vagy „a költségvetési tanács helyben hagyta a költségvetés sarokszámait.” Mintha bizony a frakcióban, a kormányban és a költségvetési tanácsban nem egytől-egyig a miniszterelnök bábjai ülnek.

A PKD gazdaságpolitikai célkitűzései – a kommunista modellnek megfelelően – az önellátás irányába mutatnak. Az ötéves tervet „Széchenyi tervre” keresztelték, de Széchenyi forogna a sírjában, ha tudná, hogy a róla elnevezett gazdaságpolitikai fantázia szakmai színvonalát tekintve mélyen a Kádár-kori ötéves tervek alatt marad, és nem csupán azért, mert a bázisadatai sokkal kevésbé megbízhatóak, hanem mert végső soron nem irányulnak másra, mint a PKD gazdasági klientúrájának a kiépítésére, amelyet „nemzeti burzsoáziának” kereszteltek el. Eközben a „multik” és a „bankok” ellen keltett gyűlöletkampány közepette végigfosztogatták azokat a külföldi

cégeket, akik hatalmas működő tőke mobilizálásával az 1990-es években megmentették a teljes gazdasági összeomlástól Magyarországot. Az energiaszektort – „rezsicsökkentő” programjuk keretében – már teljesen ellehetetlenítették, itt ugyanis bevezették a kommunista árszabályozási mechanizmust. Működésük következtében a magyarországi banki hitelállomány 40 %-kal csökkent – holott a zászlajukra tűzött Széchenyi már több mint 180 éve világosan kifejtette, hogy hitel nélkül nem lehetséges a gazdaság fejlődése és a nemzet felemelkedése –, és jó néhány kiskereskedelmi üzletlánc, valamint ipari befektető kivonult Magyarországról. Most azonban – az „elszámoltatás” címszó alatti propaganda-hadjárat ricsajával kísérlen – megkezdődött a külföldi bankok térdre kényszerítése, a Magyar Nemzeti Bank devizatartalékainak felélése árán. A legújabb terv a külföldi élelmiszer-kiskereskedő cégek kisöprése, hogy létre lehessen hozni a „nemzeti” élelmiszerláncot. E voluntarista intézkedéssorozat, amely a bankrendszer és az élelmiszerkereskedelem „repatriálására” irányul, végső soron a kommunizmusra jellemző tőke- és fogasztási cikkhiány, a hiánygazdaság újraélesztését eredményezheti.

A PKD-ban a szovjet modellt követően a társadalom és a gazdaság csődjét zengzetes munkaprogramokkal fedik el. Az „arccal a vasút felé” vagy a „hídcsata” helyébe „nemzeti munkahelyvédelmi program”, a „rezsicsökkentés” illetve a „nemzeti konzultáció” lép. A „nemzeti munkahelyvédelmi program” arra szolgál, hogy a – pártbürokrácia erőteljes kiterjesztésének dacára is – drasztikusan csökkenő foglalkoztatás tényét olyan machinációkkal fedjék el, hogy a magyar munkavállalók közé statisztikailag beleszámítják a külföldön dolgozókat, illetve a közmunka program keretében az állam által – az adófizetők pénzéből – foglalkoztatott személyeket. A „rezsicsökkentés” valójában rezsiemelést jelent, hiszen nyilvánvaló, hogy az energia világpiaci és belföldi fogyasztói ára közti különbséget az adófizetők pénzéből kompenzálják. A „nemzeti konzultáció” keretében a kormány az általa áterőszakolni kívánt intézkedéscsomagokról bolsevik propagandamunkával milliónyi egyetértő nyilatkozatot gyűjt be és mutat fel öngazolásképpen a világnak, és az országon belül a működését ellenző 80 %-os többségnek. A fogalmak kiüresítése pedig mérhetetlen társadalmi deficitet eredményez. Nincsenek biztos fogódzók, az emberek látják, hogy az ügyesen kommunikált hazugságok és a valóság között mekkora rés tátong, de tehetetlenek, mert érzik, ha megszólalának, az ő szavaikat is kiforgatnák, tehát hallgatnak. Az ordások üvöltése tölt be mindent és a társadalmi morál tovább süllyed.

A PKD-ban, a kommunizmus gyakorlata szerint minduntalan a „párt” politikájáról esik szó, de valójában a társadalom apolitizált. A politikai ügyekben csak a döntéshozó elit, és a klientúrája vesz részt, a választásokkor csupán az ő szavazótáboruk sorakozik fel teljes létszámban. Azokat, akik nem a kormányzó pártra szavaznának, minden lehetséges eszközzel igyekeznek elbátortalanítani a választástól. Különbben is, a kommunizmusbeli ember ahhoz szokott hozzá, hogy „tájékoztatják”, az ő szótárában a „pártnak” nincs többes száma. A politika irányítóinak botránysos tevékenységét egyébként elutasítók még szűk baráti társaságokban is egyre gyakrabban mondják: „nem politizálunk.” Mint a Kádár-korban.

A PKD a „jól bevált” szovjet modell szerint semmisíttette meg a politikai ellenzékét. A vezetőit koncepció üldöztetéssel – például az egyenesen a Rajk-pert felidéző Simon-üggyel – és a legocsmányabb, kiközösítő propaganda-hadjáratokkal ellehetetlenítették – amelynek során hazaárulónak, bűnözőnek, idegenszívűnek bélyegezték őket – majd a magukra maradt demokratikus pártokat „szalámi taktikával” felszeletelték. Létrehozták az intézményesített választási csalás rendszerét. Törvényes keretekbe burkolt machinációiknak köszönhetően az

általuk „páratlan összefogásként” aposztrofált kétharmados választási győzelmet az összes választásra jogosult szavazatának 20 %-ával el tudták érni. A diktátor a kommunizmus felhangjaira érzékeny ellenzéki fülekbe azt csöpögteti, hogy a leváltására csak egy hozzá hasonló „karizmájú” személy képes, aki nincs. Ezzel az alakoskodással az ellenzéki oldal szavazóbázisát jelentősen csökkenti azokkal, akik az „erős kihívóra” várva végül is nem mennek el választani. Így tehát a megmaradt ellenzék is folyamatosan kontraszelektálódik, mert sok, arra érdemes személy tántorodik vissza a megmérettetéstől e szégyenletes és veszélyes viszonyok közepette. A választási eredmények ismeretében a diktátor úgy nyilatkozott: „Azok is számíthatnak a kormányra, akik nem az ő jelöltjeire szavaztak.” Tehát cinikusan beismerte, hogy a kommunistákhoz hasonlóan számon tartják azokat, akik nem rájuk szavaztak.

A PKD folyamatos ellenségfaló étvágyát nem elégíti ki a politikai ellenzékének a megsemmisítése, hiszen az afelett való diadalt csak négyévente lehet megülni, viszont a működéséből fakadó folyamatos társadalmi és gazdasági válságról, tehát a kormányzásának kudarcairól el kell terelni a figyelmet. Meg kell kreálni tehát a kommunista terminológia szerinti „osztályellenséget”. A bolsevikok is zavarba jöttek, amikor már minden gyárost és nagybirtokost likvidáltak és még mindig nem sikerült konszolidálni a társadalmat. Ekkor fogalmazódott meg, hogy harcot kell indítani a „kulákok” ellen, akik végül is minden társadalmi bajért felelősek. De hát ki a „kulák”? Elvileg a gazdag paraszt. De gyakorlatilag? Pokoli rafinéria áll a „kulák” terminológia mögött. Végül is az volt a „kulák” akit a bolsevikok annak tituláltak. A PKD-ban a „kulák” szerepét – paradox módon – a „kommunista” tölti be. Ő lesz a felelős mindenért, ha már elintézték a bankokat és a „multikat”. Bárki lehet az, akire azt mondják. Ön is, kedves olvasó.

Ugyancsak kommunista sajátosság az értelmiség elbizonytalanítása és megfélemlítése, amelynek jelentős része bírálja ugyan a kormányt, de ugyanakkor eltanácsolja a választókat attól, hogy az ellenzékre szavazzanak, valamint a népfront ízű „szövetségi politika” a maga alá gyűrt tudományos szervezetekkel, így a Magyar Tudományos Akadémiával, a kormány által létrehozott különböző „szakmai” kamarákkal, valamint az egyházakkal, amelyektől támogatásukért cserébe feltétlen lojalitást várnak el.

A PKD-nak is sajátja az a bolsevik törekvés, amely a társadalom teljes körű, könyörtelen átalakítására irányul, amely megtagad minden hagyományt, felrúgja a folytonosságot, nem törődve az ezzel okozott hatalmas károkkal és veszteségekkel, amely gátlástalanságában nem riad vissza az olyan, kifejezetten nemzetellenes intézkedésektől sem, mint az 1918-as breszt-litovszki vagy a 2014-es Putyin-Orbán paktum. Ez a hatalmas átalakító aktivitás végül is nem irányult egyébre, mint a teljes orosz társadalmat Sztálin vagy újabban Putyin, a magyart pedig Orbán pszichotikus lelki világának megfelelően irányítani. Ezt a könyörtelenséget a PKD oktatás-, nyugdíj és szociál-, valamint nemzetpolitikájával példázom, amelyek mindegyike évtizedekre determinálja tragikusan a társadalom jövőjét.

Az új „köznevelési” rendszer egyértelműen a társadalom szellemi lezüllesztésére irányul. A tankötelezettséget 18-ról 16 évre szállították le. Ezzel párhuzamosan csökkentették a gimnáziumi és az egyetemi férőhelyek számát is. A szakképző intézményekben oktatott közismereti órák számát mindössze heti háromban határozták meg. Az államosított iskolákban oktatott anyag kötelező elemeinek aránya magasabb, mint a Kádár-korban valaha is volt. Ez gyakorlatilag segéd munkásképzést jelent, tanulatlan munkaerőre pedig már Magyarországon sincs igény. Újabb

csapást mértek tehát a társadalom leghátrányosabb rétegeire, így a cigányságra, ami a fiatalok munkanélkülisége, valamint a bűnözés fokozódásához vezet. Könnyen belátható, hogy egy olyan időszakban, amikor a népesség csökken, azon belül viszont nyugdíjasok aránya rohamosan emelkedik, a magánnyugdíjak kifosztásával a PKD arról döntött, hogy a bérből és fizetésből élők jelentős részének nem lesz majd nyugdíja. A szociális járulékok – közmunkának nevezett – kényszermunkához kötése nem csupán méltatlan, de a szociálisan legnehezebb helyzetben lévők juttatásainak további durva lefaragását jelenti.

Az orbáni irredenta nemzetpolitika, amely látszólag a Kárpát-medencei magyarság egyesítésére és megerősítésére irányul – mint annak megtörténtét szinte naponta deklarálják is –, valójában pusztán a kormányzópárt szavazóbázisának kiszélesítését célozza, és a magyarság valódi léteit szétválni cinizmussal negligálja. A szabad piaci tendenciák és a demokratikus értékrend magyarországi érvényesülését keresztező „unortodox”, valójában kommunista eszközöket alkalmazó gazdaságpolitikájával 300.000 embert készítetett arra, hogy külföldön keressen munkát. Ezek az emberek döntően értelmiségiek, és mindannyian fiatalok. Nem fognak hazatérni. Gyermekeik is külföldön élnek majd. Elvesztésük hasonló katasztrófát jelent a nemzetnek, mint az az 1956-os kivándorlási hullám. A helyükbe határon túli magyarokat csábítottak be. Ők is többnyire fiatalok és már nem térnek vissza a szülőföldjükre. Az elcsatolt területeken maradt magyarság döntő többsége elmúlt 70 éves...

A PKD-ban, csakúgy, mint a kommunizmusban, állandóan ünnepelnek valamit. Ha éppen nem jut ünnep egy napra, a sikerpropaganda, az „eredmények” – a feltupírozott foglalkoztatási statisztika vagy beruházási és fogyasztási növekedés – ismertetése akkor sem maradhat el. A „sikeres a GYED extra” típusú bejelentés a Kádár-kori „a GYES bevezetése szükséges és helyes volt” frázisnak felel meg. E „sikerek” közé illesztik az azon gazdasági szereplőkkel – így az AUDIVAL, az Opelvel vagy a Mercedessel – kötött „stratégiai megállapodások” beharangozását is, akiket – túlságosan nagy nemzetközi súlyuk miatt – nem tudtak, vagy nem mertek kifosztani. E sikerpropaganda lobogói és transzparenciái azonban a katasztrófával fenyegető jövőt és az óriási gazdasági-társadalmi kudarcokkal és feszültségekkel terhes jelent hivatottak eltakarni. A PKD diktátora és klientúrája mesés magánvagyonok felhalmozásán fáradozik, ezermilliárd forintos nagyságrendű összegekre teszi rá a kezét, ugyanakkor a rendszer kiemeltjeként propagált nagycsaládosok többsége nyomorog, hiszen a jövedelmek olyan mértékben diverzifikálódtak, hogy a 10 milliós lélekszám alá csökkent lakosságból 1 millióan havi 87.000 Ft-os fizetésből, 3 millióan pedig havi 60.000 Ft-os segélyből tengetik életüket...

Vasáros András: Arcnélküli ember egy nagyhatalom élén

„Miért élünk még mindig Szovjet-Oroszországban?” – vetette fel Jurij Pivovarov akadémikus, az Orosz Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Tudományos Információs Intézetének

igazgatója 2013-ban.

A Szovjetunióban még az 1964-1985 közötti stagnálás, kilátástalanság, hiánygazdálkodás és személyi kultusz idejében kezdtek érlelődni annak a reformfolyamatnak a csírái, amely Brezsnyev, az SZKP főtitkára – és két, rövid ideig regnáló utódjának – halálát követően elindult. 1966-ban a 9. osztályos Vovka Putyin írásban fordult a leningrádi KGB városi igazgatóságához, hogy mit kell tennie álmai megvalósításához, vagyis hogy hírszerző lehessen. Az állambiztonsági szerv utasítását követve, 1970-ben elkezdte tanulmányait a Leningrádi Állami Egyetem jogi tanszékén, ahonnan diplomája megszerzése után azonnal a leningrádi KGB-hez irányították. Előbb az igazgatóság titkárságán dolgozott, majd „államvédelmisként” megfigyelte és manipulálta a „disszidens” ellenzékiet. E területen szerzett „érdemei” alapján a moszkvai 1-es főcsoportfőnökséghez került, amely külföldi hírszerzéssel foglalkozott. Közben, 1985-ben elvégezte a KGB Akadémiáját is.

„Minden baj Gorbacsovval kezdődött” – mint az sajnos az oroszok nagy többségével még ma is elhitethető. Az 1985-ben megválasztott, ötvenes éveiben járó SZKP főtitkár – akit 1990-ben a Nobel-békedíjjal is kitüntettek – teljes gőzzel belekezdett a Szovjetunióban addig elképzelhetetlen nyilvánosság és átalakítás („glasznosztj” és „peresztrojka”) politikájába, amely a kommunista rendszer széteséséhez vezetett. 1987-ben a *Pravda* – az SZKP központi lapja – cikkezni kezdett a vidéki vörös bárók, apparatcsikok és párttitkárok elképesztő túlkapasáiról és hatalmi visszaéléseiről. 293 millió szovjet állampolgárt szembesítettek 70 év tömény hazugságával és szemfényvesztésével – azaz a saját életével. Putyint 1985-ben az NDK-ba vezényelték, ahol az NDK és Szovjetunió Barátság-házának igazgatójaként informátorok beszerzésével, információgyűjtéssel és feldolgozással foglalkozott. Gazdasági kémtevékenysége során olyan jó kapcsolatokat ápolt az NDK politikai rendőrségével, a Stasival is, hogy megkapta „az NDK Néphadseregének nyújtott kiemelkedő szolgálatért” járó katonai érdemrendet. Amikor 1989-ben a „peresztrojka” hullámai immár az NDK-t is elérték, Putyin sürgetni kezdte az ott állomásozó szovjet haderő bevetését, Moszkva azonban nem avatkozott be. „Az volt akkor az érzésem, hogy tulajdonképpen nincs is országom – mondta Putyin. – Világossá vált számomra, hogy a Szovjetunió beteg. És az is, hogy ennek a halálos, gyógyíthatatlan betegségnek a neve paralízis. A hatalom paralízise.” Az NDK szétesett, Putyinnak új terep után kellett néznie.

1990-ben már megint Szentpéterváron működött, mint az állami egyetem nemzetközi kapcsolatokért felelős rektor-helyettese. Tervei között szerepelt egy doktori disszertáció megvédése is a nemzetközi magántulajdonjogról. Ezzel párhuzamosan Szobcsaknak, a szentpétervári városi tanács elnökének külpolitikai és külgazdasági kapcsolatok tanácsadója lett, amikor pedig 1991 júliusában Szobcsakot megválasztották Szentpétervár főpolgár-mesterének, Putyin a polgármesteri hivatal külkapcsolatokkal foglalkozó bizottságának elnöke lett. A város külkapcsolatait, külkereskedelmét, külföldi befektetéseit és a külföldi tőke behozatalát, a külföldi cégeknek kiírt tendereket koordinálta. Nevéhez kötődik a szentpétervári devizatőzsde és az első Oroszországban működő külföldi bank, a BNP-Dresdner Bank (Rosszija) létrehozása, valamint az Astoria szálló privatizálása.

1991. augusztus 19-én hajnalban a Rendkívüli Állapot Állami Bizottsága (GKCSP) bejelentette a statárium bevezetését a Szovjetunió egyes területein. A közlemény szerint Gorbacsov szovjet elnök egészségi állapota miatt nem képes ellátni a hivatalát, így azt az alkotmány 127. cikke értelmében az alelnök, Janajev veszi át. A Krjucskov vezette KGB természetesen tevékenyen részt vett a puccsban: a krimi Foroszban házi őrizetbe vették a

Gorbacsov-családot, letartóztatási listák kerültek elő és a 103. számú KGB-hadosztály körülvette a Kreml térségét, valamint megközelítette a moszkvai „Fehér Házat”, az orosz parlament épületét. Jelcin, a Szovjet-Orosz Föderáció elnöke és emberei ugyanis rögtön országos puccsellenes tömegmegmozdulások szervezésébe kezdtek, és igyekeztek biztosítani a reguláris hadsereg támogatását is. A puccs napok alatt összeomlott, mert a nép Breszttől Vlagyivosztokig egységesen elutasította az ortodox kommunisták akcióját és a diktatúra újjáélesztését. A Moszkvába visszatérő Gorbacsov azonban teljesen megváltozott viszonyokat talált: először is őt lemondatták, majd az SZKP-t betiltották, végül a Szovjetuniót megszüntették és Jelcint lett Oroszország első elnöke. És Putyin? Ő nyugállományba helyezését kérte a KGB-től, és alezredeként tartalékos állományba került.

1992-ben Jelcin, aki jelentős szerepet vállalt a Szovjetunió helyébe lépő Független Államok Közösségének létrehozásában, alkotmányos válságba torkolló vitába keveredett az orosz parlamenttel, mire a Duma leváltotta és helyére Ruckojt nevezték ki elnöknek, de a fegyveres erők Jelcin mellé álltak, és – becslések szerint 1000 áldozatot követelő – véres harcok árán sikerült leverni a képviselők és támogatóik ellenállását. Az ezt követő 1993. december 12-i népszavazáson Jelcin megszerezte a szavazók többségének támogatását, és az új orosz alkotmány bevezetésével kiterjesztette elnöki hatalmát. Jelcin nevéhez fűződik az oroszországi privatizáció elindítása is, amely 1996 körül csúcsonyodott ki. A folyamat ún. kuponos privatizációként indult – minden állampolgár 10.000 rubel értékű részvénytulajdonra feljogosító kupont kapott –, de a kuponok koncentrációja hamar megtörtént, ugyanis az ügyeskedők, a politikai klientúra tagjai, a tehetősebbek vagy a külföldi támogatókra szert tevők hamar felvásárolták azokat. Ekkor alakult ki az oligarchák csoportja, akik kezében mérhetetlen vagyonok összpontosultak. Néhány ismertebb név: Berezovszkij, Hodorkovszkij, Potyarin, Bogdanov, Gyeripaszká, Vjakhirev, Alekperov, Szmolenszkij, Vekszelberg, Fridman és Abramovics. A szentpétervári városi önkormányzat 1994-ben az eddig betöltött pozíciója mellé még főpolgármester-helyettesé is kinevezte Putyint, aki így a város teljes gazdaságát és belbiztonságát is irányíthatta. Putyin támogatta Jelcin 1996-os elnökválasztási kampányát és már a globális nemzetközi politikával kapcsolatban is állást foglalt: „Meg vagyok győződve arról, hogy a NATO keleti kiszélesítése negatívan fog hatni Európa biztonságára – és ha valaki a feszültségek újraszítását akarja, akkor ez a legegyszerűbb út ennek az eléréséhez.” Úgy vélte, hogy a balti országok biztonságát nem az Észak-Atlanti Szövetség, hanem csak az Oroszországgal kötött kétoldalú szerződések garantálják. Ugyanebben az időszakban Putyin aktívan bekapcsolódott Szobcsak kormányzótársasági hadjárataiba, aki azonban a Moszkva által támogatott Jakovlevvel szemben alulmaradt. Sokan ezt a vereséget Putyin számlájára írják, aki akkor még nemigen értett a belföldi választási kampányokhoz. Putyin lemondott minden szentpétervári pozíciójáról és elindult Moszkvába...

Jelcin 1996-ban újra megnyerte az elnökválasztást, amely után bypass műtétet hajtottak végre rajta. Munkáját ezután sokszor kellett megszakítania szívbetegségének kezelése miatt. Alkoholizmusa közismert volt, emiatt még diplomáciai bonyodalmak is keletkeztek. Az az országot valójában Csubajsz, az elnöki hivatal vezetője irányította. Putyin 2-3 hónappal szentpétervári mentora veresége után már Jelcin közvetlen közelében dolgozott, az elnöki titkárság vezető-helyetteseként, majd az elnöki hivatal vezető-helyettese lett. 1998-ban, amikor Jumasev lépett Csubajsz helyébe, mindenki Putyin bukását jósolta, ám ő csendes, háttérbe húzó stílusának és szorgalmas hivatalnoktermészetének köszönhetően még nagyobb bizalmat kapott. 1998-ban elfoglalhatta az FSZB (a Szövetségi Biztonsági Szolgálat, azaz a korábbi KGB)

igazgatói posztját. „Hazatértem a szülői házba” – mondta büszkén.

Fő feladatait a szervezet reformjában, a központi apparátus drasztikus – 6000 főről 4000-re való – csökkentésében, az ország gazdasági biztonságának szavatolásában, a terrorelhárító egységek fejlesztésében és a külföldi hírszerzés elleni védekezésben jelölték meg. A „szürke eminenciás” teljesen egyetértett azzal a véleménnyel, hogy a kommunizmusban nevelkedett orosz nép a „káoszból” keménykezű vezetőkért kiállt. A moszkvai főpolgármester Luzskov és a szentpétervári kormányzó Jakovlev egyre inkább a befolyásuk alá vonták a helyi FSZB-s vezetést és ennek a tendenciának megálljt kellett parancsolni. Így a Duma előtt néhány nagy moszkvai és szentpétervári állami bank és cég vetése ellen indított nyomozással kapcsolatban kijelentette „mindent megteszünk annak érdekében, hogy visszakerüljön az állam kezébe minden olyan érdekelttség, ami oda való”. Feltűnő volt a nyilatkozataiban és tetteiben is jelentkező, erősödő „keménység”, legyen a Makasov-, Berezkovszkij- vagy Litvinyenko-botrányról. 1998-ban kinevezték az Orosz Föderáció Biztonsági Tanácsának állandó tagjává, 1999-ben pedig annak vezetőjévé. Putyin, aki soha nem foglalkozott a Kreml héjájának ellenőrzésével, ismét „csekista” óvatosságának és a Jelcinhez való hűségének köszönhető, hogy jelentősen kiszélesíthette befolyását az orosz erőszakos szervezetek felett, sőt, lehetőséget kapott önálló politikusi arculatának megteremtésére. Ne feledjük el, hogy ekkor dúlt a második csecsen háború, a NATO erők bombázni kezdték Milošević Szerbiáját a koszovói népiirtások miatt, miközben egy csak félig-meddig magánál levő Jelcin 1999 tavaszán azzal fenyegette meg az Egyesült Államokat, hogy Oroszország az atomfegyverek teljes spektrumával rendelkezik. Harcias kijelentései még a legkevésbé sem higgadt oroszországi vezető politikusok körében sem találtak pozitív visszhangra, maga Jelcin az aktív nagypolitikából kezdett fokozatosan kiszorulni, miközben Putyin már forró dróton tárgyalt az USA elnökének biztonság-politikai főtanácsadójával Samuel Bergerrel a balkáni krízisről. A Jelcin-klán számára világos volt, hogy a véres kaukázusi megtorló hadműveletek és a balkáni krízis kellős közepén, parlamenti és elnöki választások előtt, fel kellene mutatni az alkoholistát, beteg elnök mellett egy „keménykezű” vezetőt, aki ki tudja érdemelni az orosz választók bizalmát, és aki lojális a Kremlhez, irányítani tudja az erőszakos szervezeteket és a gazdaságot. Ezért lett 1999 augusztusában Putyin villámgyorsan miniszterelnök.

Hamarosan Jelcin egy TV-interjúban Putyint nevezte meg örökösének – milyen furcsa ez egy demokráciában – mire az „örökös” azonnal bejelentette, hogy indul a 2000-es elnökválasztásokon. Putyin miniszterelnöksége a kaukázusi véres konfliktus jegyében telt el. Orosz szakadárak törtek be Dagesztánba, a szövetségi hadsereg bevonult Csecsenföldre és az orosz nagyvárosokat egy sorozat robbanás rázta meg. Az új miniszterelnöknek azzal a propaganda-fogással sikerült felráznia a hadsereg apátiába és depresszióba esett katonáit, hogy ők a Moszkva-barát csecsen népet szabadítják fel egy „bűnös rezsím” elnyomása alól. 1999. december 31-én az egészségében megrendült Jelcin mandátuma lejárt előtt lemondott, és Putyin az Orosz Föderáció ideiglenes elnöke lett. Az első dokumentum, amit Putyin elnöki minőségében aláírt, a volt elnök juttatásaival foglalkozott.

2000-ben Putyin, életében először, egy választott hivatal megszerzéséért indult harcba. A választási hadjárat alatt jelent meg az *Első személyben* című interjúkötete, amelyből mindenki számára világossá válhatott, hogy sem filozófiai, sem pedig politikai nézetei nincsenek. Az *Izvesztyija* napilapnak erről így nyilatkozott: „A legfontosabb feladatom az, hogy a nép jobban éljen. A politikai platformot majd később dolgozzuk ki.” Később, arra válaszolva, hogy milyen lesz szerinte Oroszország 2010-ben, ezt mondta: „Boldogok leszünk.” Az igazi választási

propaganda-munkát azonban a Jelcin-klántól a Putyin felé forduló állami apparátus vezetői végezték el, a Putyinnal szembeni alternatíva teljes hiányának a súlykolásával. Ennek eredménye lett az, hogy nem csak a hívei, de még ellenzéki szavazók is támogatták és már az első fordulóban kis híján 53%-kal nyert. Noha a választás nagyjában-egészében demokratikus módon zajlott, a szovjet szellemiséget kísértetiesen megidézve ismét egy arcnélküli ember került Oroszország élére.

Beiktatásakor az ország egységének megtartását és az állam megerősítését jelölte meg legfontosabb feladatként. Oroszország „szövetségi rendszerének reformja” keretében 2000-ben hét körzetre osztotta fel az országot, amelyek élére elnöki megbízottakat nevezett ki, így korlátozva – és ellenőrizve – a demokratikusan megválasztott helyi kormányzók hatalmát. Megállította az ország decentralizálását. 2001-ben lecserélte az elnöki hivatal vezetőjét, a honvédelmi minisztert és számos más vezető tisztviselőt, aminek eredményeként a Jelcin-klán kezéből a kulcspozíciók több mint a felébe a Szentpéterváron kipróbált embereit ültette. Elkezdődött az „ekonomista-reformátorok” és a „szilovikok” – azaz a rendvédelmi szervek – közötti hatalmi harc. Putyin hallgatolagos egyezményt kötött a nagyhatalmú üzletemberekkel, mely szerint a Kreml addig tartja tiszteletben tulajdonuk érinthetlenségét, amíg azok támogatják a politikáját. De nem mindegyikük oligarcha hódolt be.

Putyin hatókörébe igyekezett vonni a tömegtájékoztatót, így az állami televíziót irányító Berezovszkij – akinek nem csekély szerepe volt abban, hogy hajdanában Putyin betehette a lábát a Kremlbe – ellenfelévé vált. A kettejük közötti törés Putyin egyik alkotmánymódosítása idején vált először láthatóvá, amelyet Berezovszkij éles hangú nyílt levélben bírált. Az elnök a *Kurszke* tengeralattjáró katasztrófája után orrolt meg igazán egykori mentorára, mert közvetítették a 118 elhunyt tengerész családtagjaival történt találkozóját, amelyen az indulatos és kellemetlen kérdésekre nem tudott válaszolni. Igyekezett letörni Berezovszkij és a többi oligarcha politikai befolyását. 2000 októberében azt nyilatkozta, hogy az orosz oligarchák a sajtón keresztül zsarolják őt, és le fog rájuk csapni. Röviddel utána család gyanújával vizsgálat indult a Berezovszkij érdekeltségébe tartozó Aeroflotnál. A kenyértörés vesztese persze Berezovszkij lett, aki végül Nagy-Britanniába menekült.

A második kegyvesztett oligarchát Guszinszkijnek hívták, aki kénye-kedve szerint irányította a magán-tévéársaságokat. Miután kiszorították a médiapiacról, az állam – vagyis Putyin – átvette a teljes ellenőrzést országos tömegkommunikáció felett.

A harmadik megregulázott oligarcha az olajüzletben tevékenykedő Jukosz elnöke, Hodorkovszkij versenyre mert kelni a Kremllal és nagy összegekkel támogatta az ellenzéki, liberális és közismerten Putyin-kritikus Jabloko pártot. Miután 2003-ban bebörtönözték, a vállalatát csődbe vitték, majd a hatalmas vagyont árverésre bocsátották. „Az árverésen csak egyetlen vevő bukkant fel, egy Bajkál Pénzügyi Csoport nevű, addig ismeretlen cég, amelynek a székhelyén egy tveri italtolt működött – írja Mása Hesszen *Az arcnélküli ember* című könyvében. – Ez a cég bagóért eladta a vagyontárgyakat a Rosznyeftnek, amelynek fő részvényese az orosz állam volt. A Rosznyeft elnök-vezérigazgatója, üzleti karrierje mellett, nem adta fel másodállását, az elnöki hivatal vezető-helyettesi tisztségét.”

A nagyhatalmú oligarchákkal vívott harc, sokak szerint, veszélyeztette Oroszország gazdasági helyzetét, de azt is el kell mondani, hogy Putyin „gazdasági eredményei” az első elnöki ciklusa alatt meglepően jól alakultak: a GDP átlagosan évi 6,5%-kal nőtt, az ország külföldi adóssága a GDP 50%-áról 30%-ra csökkent és megnöttek az ország deviza- és aranytartalékai is. Lehetne

persze azt mondani, hogy mindezt kizárólag a rekordmagasságokba szökött kőolaj és földgáz áraknak köszönhető, de ebben kül- és belpolitikai tevékenysége is közre játszott. Rendezett viszonyt alakított ki az EU-val, a NATO-val és az USA-val. A 2001. szeptember 11. terrortámadás után azonnal Amerika oldalára állt, és felajánlotta Oroszország segítségét. Az iraki háborúban Oroszország ugyan nem vett részt, de sikerült olyan óvatos álláspontot képviselnie, amely nem vezetett szakadáshoz az USA-val és szövetségeseivel. Mindezek hatására csökkent az a hatalmas nyugati nyomás, amely korábban a csecsenekkel szembeni politikája miatt nehezedett Oroszországra.

Oroszországban Putyin vezette be a rendszeres „évértékelő” beszédet. 2003-ban e címszó alatt választási kampányszöveget hallhattak tőle arról, hogy mennyi jót tett az emberekért és hogy 2010-re megduplázza az ország GDP-jét. Persze, persze, már az 1970-as évek Szovjetuniójában is csupa jó eredményről számolt be a vezetés, és azt ígérte, hogy „1980-ra kiépül a teljes kommunizmus”, vagy hogy „2000-ben mindenkinek saját lakása lesz”. A központilag irányított választási hadjáratban az egész államapparátus részt vett. Így nem csoda, hogy 2003-ban a parlamenti választásokon a putyini „Egységes Oroszország” párt kétharmadot szerzett, amivel Putyin teljes körű ellenőrzése alá vonta a parlamentet, amellyel természetesen mindenek előtt az elnöki hatalmát megerősítő és a demokrácia maradványait lebontó alkotmánymódosításokat szavaztatta meg.

A 2004-es elnökválasztások előtt a teljes kormányt leváltotta, így a Jelcin-klán utolsó képviselőitől is megszabadult. Ezzel az egész világnak megüzente, hogy mostantól kezdve Oroszország nem a jelcini „nyugati szabályokat” követi. Putyin egy olyan posztkommunista rendszert alakított ki, amely ugyan megtartott bizonyos liberális formákat, de hihetetlen módon koncentrálna az állam hatalmát az elnök kezében. A választást előkészítő bizottság kényesen ügyelt arra, hogy formális vagy informális indokokra hivatkozva időben kiszűrje a veszélyesnek tűnő ellenfeleket. Az 2004-es választásokon Putyint gyakorlatilag ellenzék nélkül választották újra 71%-kal. A nyugati országok ezt a választást nem ismerték el szabadnak és tisztességesnek.

2004-ben Oroszországot több tucat terrorcselekmény rázta meg, ekkor történt a Jukoszbotrány, valamint és az orosz elnök beavatkozási kísérlete az ukrán elnökválasztásokba a kijevei „narancs forradalomba”, amely azonban Janukovics vereségével végződött. Putyin 2/3-os parlamenti többségét személyes klientúrájává silányítva ekkor kezdte el az igazi egyszemélyi, autokratikus kormányzást és a demokrácia teljes leépítését. A korábban választott területi kormányzókat is ő nevezte ki.

Putyinnak második elnökségének kezdetén a „narancsos” ukrainai és a „rózsás” grúzai forradalommal kellett szembenéznie. Kompromisszumképtelensége a 2004-2005-ös ukrainai gázszállítási válságba, a grúzai abház, a moldvai a transznisztriai és a végül a dél-oszét kérdés kiéleződésébe torkollt. A nyugattal való kapcsolatait a diktatórikus Fehéroroszországgal kötött szövetségével tovább fagyasztotta. Az egykori szürke KGB-s apparatcsik most mutatta ki a foga fehérjét. Kizárólag személyes nagyhatalmi ambíciói miatt következett be Abházia megszállása, a Grúzia elleni háború, valamint a Dnyeszteren túli terület annektálása. Putyin pokoli ügyességgel választotta ki az akció időpontját, amikor is a NATO-t túlságosan lekötötte az Iraki és Afganisztáni fegyveres konfliktus.

Oroszországban egyre több, a sztálinizmus korszakát visszaidéző esemény történt. A nyílt utcán lelőtték az ellenzéki újságíró Politkovszkáját. Litvinyenko volt FSZB-és tiszt radioaktív

polónium-mérgezésben halt meg Londonban, sokak szerint azért mert Putyint vádolta Politikovszkaja meggyilkolásával. Putyin külföldi pénzen élő sakálokhoz hasonlította az emberjogi és szakszervezeti aktivistákat, akik az országban uralkodó helyzetre akarják felhívni a társadalom figyelmét.

„Pontosan ez a mai Oroszország: semmire nincs bizonyíték, ami megtörtént – írja Anne Applebaum a Mása Hesszen könyvét ért „kritikákra” reagálva. – Hiányoznak a dokumentumok. Emberek tűnnek el, vagy változtatják meg a személyazonosságukat. Nagyvállalatok kerülnek látszatcégek birtokába, amelyek rejtélyes módon az elnök akarata szerint cselekszenek.”

2007-ben újabb energia-konfliktus vette kezdetét, most épp a szövetségesével, Minszkkal. A fehérorosz diktátor rossz néven vette az orosz Gazprom kísérletét a belorusz „Beltransgas” felvásárlására és nem volt hajlandó többet fizetni. A konfliktust ugyan megoldották egy kölcsönös kompromisszummal, de Fehéroroszország még ma is szabotálja a putyini Euróázsiai Uniót.

2008-ban, Putyin elnökségének utolsó évében – hiszen az alkotmány értelmében harmadszor nem választhatták újra – az ország lázasan kereste az utódot. Putyin ekkor az elnöki hivatal addigi vezetőjét, a hozzá teljesen lojális Medvegyevet, nevezte ki miniszterelnök-helyettesnek és a honvédelmi minisztert is ugyanebbe a rangba emelte. Ekkor bejelentette, hogy szívesen látná el a miniszterelnöki teendőket és így világossá téve, hogy Medvegyev lesz a stróman az elnöki székben, míg a honvédelmi miniszter Putyin első helyettesévé válik. Medvegyev persze 70%-al nyerte a megrendezett elnökválasztásokat. Putyin még a hivatalos eredmények ismerete nélkül nyilvánosan gratulált utódjának. A sztálini politizálási gyakorlat szerint...

Putyin egy hónappal miniszterelnöki beiktatása után hivatalosan visszavette az elnöktől a külpolitika irányítását és a költségvetési feladatokat, tovább folytatta az állami vezetők nyilvános meghallgatását. Neki dolgozott a teljes elnöki apparátus is. Nyugaton úgy láttak, hogy Oroszországnak gyakorlatilag két elnöke van, de tévesen ítélték meg a helyzetet. A grúz elnök Szakasvili panaszkodott a francia *Le Monde*-nak: „Valahányszor Medvegyev elnököt hívom, Putyint kapcsolják.” Amikor a moszkvai *Kommerszant* gazdasági napilap „tandemokráciáról” írt, az egész világ Oroszországon kacagott.

A „tandemokrácia” tagjai közösen megszállták Dél-Oszétiát és Abháziát elismerve a szakadár orosz „békefenntartók” függetlenségi nyilatkozatát, amivel de facto Oroszország egyoldalúan annektálta mindkét területet.

A 2008-2011 közötti időszak a nemzetközi pénzügyi válság és a véres háborúk okozta negatív hatások kezelésével telt el, 200 milliárd dollárt öltek az orosz gazdaságba, de nyilvánvalóvá vált az ország sebezhetősége és a nyugati tőkétől és fejlett technológiától való függősége. Oroszország gazdasága szinte leállt, ráadásul a bankszektor tőke-igénye 1000 milliárd dollárra rúgott. A globális pénzügyi válság és a hozzákapcsolódó recesszió következményei több oldalról is sújtották az orosz gazdaságot. 2008 második felében drámaian – több mint 70%-kal – visszaesett az orosz értéktőzsde forgalma, és mintegy évi 4%-os GDP visszaesés következett be.

2010-ben öt évről hatra emelték az elnöki ciklus hosszát.

2011-ben a Werkstatt Deutschland Quadriga-díját – az európai egyesülés előmozdításáért járó németországi kitüntetést – a berlini kuratórium Putyinnak akarta ítélni, ami Európa több államában és orosz jogvédők körében is heves tiltakozást váltott ki. Václav Havel vissza akarta adni a díjat, ha azt Putyin is megkapja. A kuratórium végül bejelentette, hogy a díjat – amelyet

2003 óta hagyományosan a német egység napján, október 3-án adnak át – a korábbi döntés ellenére ezúttal senki nem kapja meg. Medvegyev államfő Hannoverben Merkel német kancellárasszony előtt egyenesen gyávának nevezte a döntést, hozzátéve, hogy ezzel a díj nemzetközi karrierjének befellegzett.

Putyin még 2010-ben a német *Süddeutsche Zeitung*ban felszólította az EU-t egy Közös Gazdasági Térség (KGT) létrehozására, amely szerinte Lisszabontól Valgyivosztokig húzódhatna, de a közösség nagyon szkeptikusan viszonyult ötletéhez. Ennek ellenére 2011-ben aláírta e térség létrehozását Kazahsztánnal és Fehéroroszországgal és az *Izvesztijában* ezt azzal indokolta, hogy a KGT alapjain létre hozzák majd az Eurázsiai Uniót, amely világpolitika egy új pólusa lesz. Ezzel hivatalosan is megkezdődött a Szovjetunió újjáélesztése.

2011 szeptemberében az „Egységes Oroszország” II. pártkongresszusán Putyin felkérte Medvegyevet arra, hogy vezesse a párt listáját a decemberi parlamenti választásokon, amit az el is fogadott és válaszul javasolta Putyin indulását a 2012-es elnöki választásokon. A parlamenti választásokon az „Egységes Oroszország” 49,32%-ot kapott, de rövid idővel az eredményhirdetés után Moszkvában, Szentpéterváron és más nagyvárosban többezres tüntetések alakultak ki a kormánypárt javára elkövetett csalások miatt. Putyin több tévécsatornán leadott beszédében megígérte web-kamerák felszerelését a választási helységeken a csalások elkerülése érdekében, valamint a kormányzóválasztás visszaállítását, azzal a feltétellel, hogy a jelölteket az elnöknek kell jóváhagynia. Mindazonáltal a választási eredmények érvényben maradtak.

A 2012-es elnökválasztáson Putyin „legkomolyabb” ellenfelei a kommunista Zjuganov és az szélsőjobboldali, ultranacionalista Zsirinovszkij voltak... és Putyin 63,6%-kal nyert az első fordulóban. Megrendezett újráválasztásának estjén Putyin könnybe lábadó szemmel mondta: „Megmutattuk, hogy a mi népünk különbséget tud tenni a megújulás vágya és az olyan politikai provokáció között, amelynek egyetlen célja van: szétzúzni az orosz államiságot, és bitorolni a hatalmat.”

Első tevékenysége harmadik elnöki ciklusában Medvegyev miniszterelnöki kinevezése volt, a második pedig a gyülekezési törvény drákói szigorítása.

2013-ban a nyugdíjasok éhségmenetét követően Putyin teljes figyelmét az ukrán helyzet foglalta le. Azon igyekezett, hogy az EU-tól távol tartsa a teljes támogatását élvező, velejéig korrupt Janukovics-kormányt. Várható volt, hogy a népharag előbb-utóbb elsöpri ezt az oroszbarát rezsimet és kellett egy B-terv. Geraszimov vezérkari főnök, az Orosz Katonai Tudományok Akadémiájának éves állománygyűlésén, 2013 januárjában azt mondta, hogy a XXI. században a háborúkat nem hirdetik meg, a hadiállapot és béke közötti határok elmosódnak. „Egy békés, virágzó ország szinte napok alatt ádáz harcok színterévé válhat, egy külföldi intervenció áldozata lehet, vagy egy humanitárius krízis és polgárháború kellős közepén található magát. [...] A háború szabályai megváltoztak. [...] Politikai célokat nemcsak tüzérvél lehet elérni, hanem intenzív dezinformációval, politikai, gazdasági, humanitárius és más nem katonai intézkedésekkel, melyeket a lakosság elégedetlenségével kombinálva kell bevetni.” Geraszimov ezzel nem valami új doktrínát fektetett le, hanem arra buzdított, hogy továbbra is érdemes a jól bevált kommunista hadviselési módszereket alkalmazni. És a putyini Oroszország így készült Ukrajna ellen...

2014-ben az elűzött Janukovics a népharag elől Oroszországba menekült és ott menedéket

kapott. Putyinék erre megszállták és annektálták a Krím félszigetet, az általuk kiképzett ügynökökkel, terroristákkal és tömeggyilkosokkal pedig zavargásokat robbantottak ki a Donyecki-medencében és mind a mai napig politikai és gazdasági eszközökkel zsarolják és fojtogatják Ukrajnát. Kezdetben az egész Ukrajna elleni ellenséges fellépés csupán improvizációnak tűnt, de a helyzet Geraszimov előadásáig visszamenő utólagos rekonstrukciója alapján kijelenthető, hogy egy olyan, a részletekig megtervezett, posztkommunista rabló hadjárat szemtanúi lehettünk, amelyet már 2013-ban meg kellett, hogy tervezzenek. Putyin alaposan kielemezte abháziai, csecsenföldi, dél-oszétiai és Moldáviai kudarcait, és biztosra akart menni. De mire jutott valójában?

Mára az orosz gazdaság 2007-hez képest súlyosan visszaesett: a mostani 8%-os infláció várhatóan 3,5%-al növekszik, a 2013-as 1,3%-os GDP növekedés 2014-re 0,4%-ra zsugorodott és az elmúlt negyedévben jelentősen, mintegy 10%-kal csökkentek az ország valutatartalékai. A rubel árfolyama történelmi mélypontot ért el, és az utóbbi hónapokban a világ valutái közül a legnagyobb mértékben veszített értékéből. Az alacsony – júniusban még hordónként 110\$, ma már csak 80\$-os – kőolajár külön teher, hiszen az olaj- és gázexportból származó bevételekből realizálódik a központi költségvetés bevételeinek fele. A nyugati országok embargója pedig Oroszország vékonyába vágott, hiszen tőke- és csúcs-technológiaimport híján fegyver- és energetikai-gépiparának azonnali visszaesését követően egész gazdasága megrendülhet. Ugyanakkor a katonai kiadások 2004-hez képest megduplázódtak és idén már eléri az állami kiadások 20%-át.

Az arcnélküli elnök gazdaságilag ugyan csődöt mondott, de – a posztkommunista diktatúra logikáját követő – ukrajnai akciójával sikerült olyannyira felkorbácsolnia a nacionalista – vagy inkább a fasisztaellenes kommunista érzelmeket –, hogy minden bizonnyal újraválasztathatja magát 2018-ban is. Az orosz értelmiségiek pedig alighanem még sokáig fogják Szovjet-Oroszországban érezni magukat.

Vasáros András: A belorusz „Batyka”

A posztkommunizmus nem egyéb, mint az, ami a kommunizmust követi. De mi is követte Fehéroroszországban a világ leghaladóbbnak kikiáltott rendszerét, amely 1990-ben elemeire hullott szét? Aljakszandr Rihoravics Lukasenka elnök rezsimje, aki, a szomszédos Oroszország és az Európai Unió között lavírozva, 16 éve irányítja Belorussziát. Az 56 éves – Molotovra és Hitlerre emlékeztető – bajuszt viselő politikus meglehetősen népszerű Fehéroroszországban, minthogy a lakosság jó része nagyra értékeli a szovjet örökség sajátosságainak megőrzését, a központilag szabályozott gazdaságot és a viszonylagos szociális biztonságot. A nyugati megfigyelők és jogvédők viszont tekintélyelvű és országát vaskézzel irányító államfőnek látják Lukasenkát, akit az „utolsó európai diktátornak” neveznek.

A Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaságban a II. világháborút követően gyors iparosítás zajlott le. A tagköztársaság a Szovjetunió belüli gépiparra specializálódott és egymás után épültek benne a nagyüzemek. Az 1970-es években a vegyipar fejlesztése került a középpontba. Lukasenka, a Mahiljovi Pedagógiai Intézetet elvégezése után 1975-től katonai szolgálatát töltötte a KGB irányítása alatt működő határőrségnél, 1980–1982 között már, mint a breszti székhelyű Nyugati Határkörzet komisszára. Leszerelését követően ki is nevezték a mahiljovi élelmiszer-kereskedelmi szervezet függetlenített Komoszomol-titkárának. 1978-ban az országos „Tudás” egyesület – azaz a kommunista indoktrinációt elősegítő „szabadegyetem” – sklovi körzeti megbízottja lett. Egy évvel később belépett a Szovjetunió Kommunista Pártjába – amelyre ma is büszkén emlékszik – és ami előfeltétele volt az újabb KGB-s megbízatásának. 1980–82 között politikai századparancsnok-helyettesként szolgált a határőrségnél.

A belorusz iparosítással együtt járt a más köztársaságokból történő bevándorlás és az orosz nyelv széles körben történő elterjedése. Ma a lakosság túlnyomó többsége (90%-a) anyanyelvi szinten beszéli az oroszot, amelyet 1995-ben második hivatalos nyelvvé nyilvánítottak. A belorusz nyelvet leginkább már csak falun használják. Az 1986-os csernobili atomkatasztrófa Belorussziát sújtotta a legnagyobb mértékben, a radioaktív por 60%-a Homel és a Mahiljov területén rakódott le, ahonnan ki kellett telepíteni a lakosságot. Közben Lukasenka, mindenre alkalmas kommunista apparatcsikként a skolszkij Udarnyik szovhoz elnökhelyettese, 1988-ban a körzet lakásépítő és -fenntartó központi építkezési kombinátjának vezérigazgató-helyettese, majd a Lenin kolhoz függetlenített párttitkára lett, végül a Gorodec szovhoz vezérigazgatója. 1988-ban az első között munkálkodott Mahiljov megyében a háztáji rendszer bevezetésén.

A fehérorosz rendszerváltáshoz vezető út első lépéseként 1989-ben Vilniusban megalakult az ellenzéki Belorusz Népi Front amelynek vezetőjéül Zjzenon Paznyakot, a kurapati tömegsírokat 1988-ban feltáró régészt választották. 1990 márciusában a Fehérorosz Legfelsőbb tanácsi választásokon 360 helyből a liberális ellenzék 26-ot helyett szerzett meg. Egyik képviselőjüket Lukasenkának hívták...

1990. július 27-én a legfelsőbb tanács deklarálta Belorusszia szuverenitását, amelyet a Szovjetunió felbomlásáig sokan megkérdőjeleztek, így Lukasenka is. Amikor az ország nevét Belorusz Köztársaságra változtatták, Lukasenka nyíltan támogatta az 1991. augusztusi Gorbacsov elleni puccsot és Janajev oldalára állt Jelcinnel szemben. 1991 decemberében ő volt az egyetlen belorusz képviselő, aki a Szovjetunió felbontása ellen szavazott. Suskevics Jelcinnel és Kravcsukkal 1991. december 8-án a Belavezsai erdőben aláírta a Szovjetunió megszüntetéséről szóló dokumentumot. 1992 januárjában felszabadították az árakat, az életszínvonal rohamosan csökkenni kezdett, márciusban és áprilisban a szalihorszki bányászok már sztrájkba léptek. 1993-ban megkezdődött a privatizáció. 1994. január 26-án Suskevics felmentették a legfelső tanács elnökségéből és helyére ideiglenesen Mjaceszslav Hrib rendőr-tábornokot nevezték ki a választásokig. 1994. március 15-én új alkotmány lépett érvénybe. Lukasenka ekkor egy erős liberális ellenzéki párt létrehozásán ügyködött, mint önjelölt elnök, de a belső hatalmi harcok és a siker kilátástalansága miatt végül is kilépett a párt alapító bizottságából. Politikai túlélési machinációit a parlament ideiglenes, korrupcióellenes bizottságában folytatta, mert az ország közvéleménye, nem alaptalanul, a korrupciót tartotta a legnagyobb problémának, és kezdte visszasírni a szovjet-rendszert. Lukasenka tehát visszaváltott a kommunista hangnemre.

Az 1994-es, első szabad választásokat korrupcióellenes baloldali programjával Lukasenka

nyerte a június 19-én tartott első fordulóban 44,8%-al, Suskevicszel (9,9%), Paznyakkal (12,9%) és Vjacseszlav Kebics miniszterelnökkel (17,3%) szemben. A július 10-ei második fordulóban Lukasenka a szavazatok 80%-át szerezte meg. A korrupció 1994-ben választási kampányának szinte egyetlen témája volt, és jelmondatával, miszerint „állítsuk meg a privatizációt és verjük szét a csinovnyikok korrupcióját”, maga mögé állította a választók elsöprő tömegét.

Beiktatását követően rögtön nekilátott hatalmának bebiztosításához, ezzel magára vonva a demokratikus ellenzéki sajtó figyelmét és kritikáját. 1994. december végén az újságok nagy része fehér címlappal jelent meg, tiltakozásul az ellen, hogy állami nyomásra vissza kellett vonni egy, az elnöki hivatal korrupciós ügyeit taglaló cikk kinyomtatását. Ezt követően Lukasenka felszámolta a független médiumokat, egyszersmind fokozta megbízható káderei beépítését a kormánystruktúrákba, de különösen a rendőrségbe és a titkosszolgálatba.

Népszerű gazdasági intézkedéseivel – a fizetések és a szociális juttatások emelésével – hamar maga mögé állította az ország közvéleményét, egyszersmind nyakig eladósította az országot, és azt Moszkva mind szorosabb függőségébe taszította. A még a szovjet időkben épített kőolajfinomítók és nagy vegyipari gyárak 2010-ig a világpiacon ötödén-hatodán szereztek be a stratégia fontosságú energiahordozókat – így 21 millió tonna kőolajat –, cserébe a teljes bankrendszer orosz tulajdonba került. Az állami bevételek túlnyomó része az Oroszországba exportált 15 millió tonna kőolajipari termék hasznából származott.

Lukasenka már 1996 elején felkészült az elnöki hatalom teljes körű kiterjesztésére, amelyben ekkor már csak a legfelső tanács akadályozta meg. Az elnök azzal indokolta a törvényhozó testület ellen indított hadjáratát, hogy egyes képviselők csupán pár tízezer ember támogatásával kerültek be a parlamentbe, míg ő ötmillióéval. Végül is feloszlatta a parlamentet, s az új törvényhozásba 110 Lukasenka-párti képviselőt ültetett be. Alkotmánymódosítással kiszélesítette elnöki jogkörét, maga alá gyűrte az alkotmánybíróságot, a későbbiekben mindig úgy módosítgatva a rendszert, hogy ő maga leválthatatlan legyen. Az Egyesült Államok és az EU súlyos kritikával illette tekintélyelvű és antidemokratikus kormányzati gyakorlata miatt, mire ő összeesküvéssel vádolta meg a külföldi kormányokat, és 1998-ban több nyugati állam nagykövetét kiutasította Belorussziából.

A diktatúra kiépítésének következő fázisa a 2000 januárjában – a választások előtt 9 hónappal – elfogadott új választási törvény volt, amely kimondta, hogy a választásokon nem indulhatnak olyan személyek, akik ellen büntető- vagy polgári peres eljárás indult, így kizárta a voksoláson való részvételből az ellenzéki személyek nagy részét, hiszen legtöbbjüket már – koholt vádak alapján – letartóztatták. Továbbá csak olyan szervezetek jelölhettek képviselőt, amelyeket a választások előtt legalább hat hónappal már bejegyeztek, ezzel meggátolta az új pártok megmérettetését, de a független jelöltek indulását is.

Szónoki tehetségének és „karizmájának” köszönhetően Lukasenkát azóta már háromszor újraválasztották. A 2001-es, 2006-os és 2010-es választásokon gyakorlatilag ugyan azzal a szlogenel kampányolt: „A gazdasági, szociális és politikai stabilitásból nem engedek! Folytatom!”. A Nyugat egyik választást sem ismerte el demokratikusnak. A 2006-os szavazással kapcsolatban, amelyen a voksok 83 %-át szerezte meg, három évvel később maga Lukasenka is elismerte, hogy csalás történt: „Én rendeltem el, hogy az eredmény ne 93 % legyen, hanem egy 80 % körüli szám, mert a 90 % fölötti értéket pszichológiailag nehezebb elfogadni” – mondta egy orosz lapnak adott interjúban. A három ellenzéki jelölt persze gyengén szerepelt: Alekszandr

Milinkevics 6%-ot, Szergej Gajdukevics 3,5%-ot, Alekszandr Kozulin 2,3%-ot ért el. Az ellenzékiek tüntetéseket tartottak Minszkben az eredmény ellen tiltakozva. Számos külföldi kormány csalással vádolta az elnököt, amerikaiak az országot „Európa utolsó diktatúrájaként” aposztrofálták. Lukasenka kemény kézzel verte le a tüntetéseket, vezetőit számos résztvevővel együtt letartóztatták, Aljakszandr Kozulin ellenzéki elnökjelöltet ötévi börtönbüntetésre ítélték. A 2010-es választások újabb meglepő sikert hoztak Lukasenkának, amelyben az a meglepő, hogy csupán 79,7%-ot ért el, noha az ellenzék nem is indulhatott.

2010-ben a fehérorosz elnök „szabadságharcot” kezdett az Európai Unió, sőt Oroszország ellen is. Heves kirohanásaiban az EU-t azzal vádolta meg, hogy „folyamatos nyomás alatt” tartja az országot, a fehérorosz gáz-és kőolajellátás nagy részét biztosító Moszkvát pedig azzal, hogy az ellenzéknek pénze van. Az egységes ellenségkép ráadásul nem csupán Lukasenka a retorikájában jelent meg, amennyiben aláírta ugyan az Euróázsiai Unió vámmentességet biztosító tételeit, de szabotálja azokat. Az egykori kolhozelnök Lukasenka nehezen viseli el, ha ellentmondanak neki. Az ellenzék a „nép ellenségének” tartja, amely „mindig ott tűnik fel, ahol a legtöbbet lehet ártani az államnak”, a vele szemben igen kritikus hangnemet megütő José Manuel Barrosót pedig a nyilvánosság előtt kecskének nevezte.

Idén országa Franciaországba és Magyarországra akkreditált nagyköveteinek kinevezésekor Lukasenka a fehérorosz Belta hírügynökség szerint ezt mondta: „Magyarország szocialista ország volt. Jó barátok voltunk régebben. Nagyon közeli kapcsolatokat ápoltunk. Végül elégük lett a demokráciából és a piacgazdaságból (mindenből, ami most Európában zajlik), és kijózanodtak.”

A politikájának józan kritikusai felhívják a figyelmet a rezsimjének tekintélyelvű kilengéseire, kihangsúlyozva a sajtószabadság korlátozását és a politikai aktivisták megfélemlítését. Lukasenka személyes kisztílúsége és olthatatlan bosszúvágya legendás: az 1994-es választási ellenfele, Szatnyiszlav Suskevics volt belorusz elnök nyugdíjának 2010-es értéke 1 dollár volt, mert Suskevics nyugdíját Lukasenka állapította meg egy 1996-os elnöki rendelettel, amelyből kimaradt az összeg inflációhoz való igazítása. Az ellenzék „a legrosszabbak politizálása” – jelentette ki Lukasenka egy november végén a *Le Figarónak* adott interjújában, amelyben azt is kifejtette, el tudja képzelni, hogy élete végéig elnök maradjon.

Annak ellenére, hogy fehérorosz szocializmus gazdasága instabil, hogy az IMF nélkül nincs költségvetés, a stratégiai ágazatok feletti állami kontroll csak a problémák elodázását jelenti, az életszínvonal drámaian zuhan, a munkanélküliség növekszik, az egészségügyi ellátórendszer romlik és hogy a belorusz elnök a saját nemzete sírásójává vált, ő mégis büszkén viseli népétől kapott „Batyka” becenevet, amely annyit tesz: „atyá, atyácska”. Az elnöki hivatal internetes oldalán olvasható hivatalos életrajza szerint Lukasenka egy olyan mintaállam vezetője szeretne lenni, „ahol nincs korrupció, alacsonyak a bűnözési mutatók, és rend van”.

A 2010-es öt fő választási ígéretéből semmi nem valósult meg. A közbiztonság nem javult, hiszen 2011 áprilisában példa nélküli, 15 halottat követelő merénylet történt a Minszki metróban. A nemzeti valuta értékének megőrzésével szemben – az állami statisztikai hivatal, a Belstat adatai szerint – a belorusz rubel 176%-os elértéktelenedése következett be 2011-ben. Az életszínvonal növekedése helyett a 2010-es 500 dolláros átlagjövedelem 274 dollárra csökkent. A lakásépítés volumene nemhogy az évi 10 millió m²-t, de még a 4,5 millió m²-t is alig érte el. Végül a „fiatalok szerepének növelése” program keretében az állami vezetők átlagos életkora 54 évre növekedett (ez Kazahsztánban 48, Oroszországban 45 év), és a kulcspozíciókat kivétel nélkül 60 évnél

idősebbek töltik be.

Így aztán nem csoda, hogy mára már a „belorusz modell” továbbfolytatásának esélyét maguk a Lukasenkát istenítő hívek is csak az Oroszországgal való teljes integrációban látják...

Max Weber: A karizma lényege és hatása

– részlet –

A bürokratikus hivatali szervezet minden fajtájával ellentétben a karizmatikus struktúrában nincs forma vagy rendezett eljárás a karizmatikus személy alkalmazására vagy leváltására, nincs „karrier” vagy „előmenetel”, nincs „fizetés”, nincs szabályos szakképzés a karizma birtokosa vagy segítői számára, nincs ellenőrző vagy fellebbviteli fórum, és így helyileg sincs kijelölve hivatali körzet, és tárgy szerint sincs megadva a kizárólagos illetékességi kör, végül pedig nincsenek a személyektől és az ő tisztán személyes karizmájuktól függetlenül – a bürokratikus „hatóságok” módjára – fennálló intézmények. A karizmatikus struktúrában mindez ismeretlen: a karizma csak a maga belső meghatározottságait és határait ismeri. A karizma birtokosa nekilát a rá mért feladatnak, engedelmességet követel, és küldetéséből adódóan azt is megköveteli, hogy kövessék. Az dönti el a sikerét, hogy követőkre talál-e. Ha nem ismerik el a küldetését azok, akiket a küldetés címzettjeinek érez, akkor semmivé foszlik a küldetésre formált igénye, és nem tarthat igényt engedelmességre és követőkre sem. Ha viszont elismerik az igényét, akkor ő az uruk mindaddig, amíg meg tudja őrizni ezt az elismerést azzal, hogy küldetése „beigazolódik”. De azt a „jogát”, hogy ő az uruk, ekkor sem a többiek akaratóból vezeti le – mintha mondjuk, megválasztották volna, hanem épp fordítva: a karizmatikus képességekkel rendelkező személyt kötelesek elismerni azok, akik a küldetés címzettjei. Noha a kínaiak elméletben a nép elismerésétől teszik függővé a császár úri jogát, ez éppúgy nem valamiféle népszuverenitás elismerését jelenti, mint ahogy az sem, hogy az ókeresztény gyülekezetben a prófétának szüksége volt a hívek „elismerésére”, hanem azt jelzi, hogy az uralkodó helyzete karizmatikus jellegű, azaz személyes képességektől és azok beigazolódásától függ. A karizma kvalitástól függően különböző lehet, és magától értetődően rendszerint az is: ekkor nem a külső rend folytán, hanem belülről következik, hogy ez birtokosa küldetésének és hatalmának is korlátot szab. A küldetés értelmének és tartalmának megfelelően szólhat egy helyileg, etnikailag, társadalmilag, politikailag, foglalkozás szerint vagy bármilyen más módon körülhatárolt embercsoportnak, és rendszerint tényleg valamilyen körülhatárolt csoportnak szól: ekkor a csoporthoz tartozók köre jelenti a határát. A karizmatikus uralom minden dologban – így gazdasági alapjának struktúráját tekintve is – éppen az ellentéte a bürokratikus uralomnak. Az utóbbi rá van utalva az állandó bevételekre, s ennél fogva a

pénzgazdálkodásra és a pénzben fizetett adókra, a karizma viszont ebben a világban, de mégsem ebből a világból él. Ezt jól meg kell érteni. Nem ritka, hogy a karizmatikus személy teljesen tudatosan megveti és elutasítja a pénz birtoklását és a pénzben kapott bevételt mint olyat, ahogy ezt Szent Ferenc és a hozzá hasonlók tették. De természetesen nem mindig teszik ezt. Abban az értékmentes értelemben, ahogy a szót itt használjuk, akár egy zseniális kalóz is gyakorolhat „karizmatikus” uralmat, és a karizmatikus politikai hősök is zsákmányt – azon belül pedig elsősorban pénzt – igyekeznek szerezni. A karizma azonban – ez a döntő – elutasítja, hogy racionális terv szerint pénzbeli nyereségre tegyen szert, s egyáltalában méltatlannak tart és elutasít mindenféle racionális gazdálkodást. Emiatt mindig élesen szemben áll a „háztartás” rendezett alapján nyugvó „patriarchális” struktúrával is. „Tiszta” formájában a karizma soha nem forrása a magánjellegű szerzésnek abban az értelemben, hogy birtokosai gazdaságilag kihasználnák – mintha szolgáltatás és ellenszolgáltatás cserélne gazdát, de másként sem kapnak díjazást, és nem is adóból fedezik a karizmatikus küldetéssel kapcsolatos dologi szükségleteket. A karizma birtokosa – ha békés a küldetése – inkább adományokból teremti elő a szükséges gazdasági eszközöket: ilyenkor azok látják el egyéni adományokkal, tiszteletajándékokkal, hozzájárulásokkal és más önkéntes szolgálatokkal, akikhez fordul. De az is lehet, hogy a karizma birtokosának – mint a karizmatikus hadvezéreknek – egyebek közt a zsákmányszerzés a célja, és ebből teremti elő a küldetéshez szükséges anyagi eszközöket. A „tisza” karizma –ellentétben (a szó itt használt értelmében vett) „patriarchális” uralom minden formájával – mindig szemben áll a rendezett gazdasággal: a karizma gazdaságellenes – sőt egyenesen gazdaságellenes hatalom, még akkor is – sőt éppen akkor –, ha javak birtoklására törekszik, mint például a karizmatikus háborús hős esetében. Azért lehet gazdaságellenes, mert lényege szerint nem „intézményes” alakulat, hanem – ahol „tisza” típusában bontakozik ki – éppen az ellenkezője. A karizma birtokosainak: az úrnak, valamint a tanítványoknak és a kíséret tagjainak kívül kell állniuk az e világi kötelekeken, a hétköznapi foglalkozásokon és a mindennapi családi kötelezettségeken ahhoz, hogy eleget tudjanak tenni a küldetésüknek. Az egyházi hivatalok elfogadásának tilalma a jezsuita rend szabályzatában, a szerzetesrendek tagjaira vagy a ferencesek eredeti regulája szerint – magára a rendre szóló birtoktilalom, a papok és a lovagrendek tagjai esetében a cölibátus, a profetikus vagy művészi karizma számos birtokosának esetében pedig a tényleges nőtlenség mind azt fejezi ki, hogy a „világtól való elfordulás” elkerülhetetlen azoknál, akik részesei a karizmának. A karizmában való részesedés gazdasági feltételei azonban a külső szemlélő számára akár ellentétesek is lehetnek, attól függően, hogy milyen jellegű a karizma, és milyen életvitel (például vallási vagy művészi) váltja valóra az értelmét. Ugyanolyan következetes az, ha a modern, művészi eredetű karizmatikus mozgalmak a „magánzókat” (hétköznapi nyelven kifejezve: a járadékosokat) tekintik olyanoknak, akik általában a legalkalmasabbak arra, hogy a karizmatikusan elhivatott személy kíséretét alkossák, mint a gazdasági szempontból éppen ennek az ellenkezőjét – szegénységet – követelő parancs volt a középkori barátok esetében.

A karizmatikus autoritás lényegéből fakadóan jellegzetesen ingatag: a karizma birtokosa elveszítheti karizmáját, azt érezheti, amit Jézus a kereszten, hogy „Istene elhagyta őt”, és hívei számára is bebizonyosodhat, hogy „meg van fosztva az erejétől”. Az ő küldetése ekkor véget ér, és kezdődik a várakozás és a reménység: keresik a karizma új birtokosát. A régít azonban elhagyják a hívek, hiszen a tiszta karizma csak a saját erejéből – mindig újra beigazolódó erejéből – fakadó „legitimitást” ismeri. A karizmatikus hős nem rendeletekből és szabályzatokból – ahogy a hivatali „illetékességet” szokták –, és nem is áthagyományozott szokásból vagy feudális

hűségigéretből vezeti le az autoritását, ahogy a patrimoniális hatalom, hanem csak abból meríti és csakis annak következtében őrzi meg autoritását, hogy ereje beigazolódik az életben. Csodát kell tennie, ha próféta, hőstetteket végrehajtania, ha hadvezér akar lenni. Isteni küldetésének azonban mindenekelőtt abban kell „beigazolódnia”, hogy azok, akik odaadóan hisznek neki, boldogulnak. Ha nem, akkor ő nyilvánvalóan nem az az úr, akit Isten küldött hozzájuk. Világos, hogy a valódi karizmának ez az igazán komoly értelme gyökeresen ellentétes azokkal az enyhe követelményekkel, amelyeket ma támasztanak azzal szemben, aki „Isten kegyelméből” uralkodik: ez a megfogalmazás Isten „kifürkészhetetlen” elhatározására és arra utal, hogy „az uralkodó egyedül ennek tartozik felelősséggel” – a valódi karizmatikus uralkodó viszont, éppen ellenkezőleg, az alávetetteknek tartozik felelősséggel. Nevezetesen azért – és csakis azért –, hogy éppen ő az a személy, akit Isten akart úrnak. Aki még őríz valami fontosat az olyan igazi karizmatikus hatalomból, amilyen például (elméletben) a kínai uralkodóké volt, az az egész nép előtt nyilvánosan magát vádolja, a saját bűneit és fogyatékoságait emlegeti – mint azt még az utóbbi évtizedekben is átéltek –, ha az igazgatásának nem sikerül megakadályoznia, hogy valami rossz sújtsa az alávetetteket, legyen az árvíz vagy szerencsétlen kimenetelű háború. Ha még ez a vezeklés sem békíti meg az isteneket, akkor trónfosztás és halál vár rá, és elég gyakran előfordult, hogy engesztelő áldozatként megölték az uralkodót. Ebben a nagyon sajátos értelemben mondta például Meng-cse (Mencius), hogy a nép hangja „Isten hangja” (szerinte: az egyetlen hang, amelyen Isten megszólal!): ha a nép már nem ismeri el az urat, akkor (ez kifejezetten elhangzik) az úr egyszerű magánember, és ha több akar lenni, akkor bitorló, akit méltó a büntetésre. Cseppet sem patetikus formában látjuk viszont az ezekben a fölöttébb forradalmian hangzó mondatokban tükröződő tényállást primitív viszonyok között, ahol a szigorú értelemben vett házon belüli hatalom kivételével szinte minden primitív autoritásnak karizmatikus jellege van, és elég gyakori, hogy egyszerűen elhagyják, ha elpártol tőle a szerencse.

A karizmatikus úr hatalma azon alapul, hogy az uralomnak alávetettek – hol aktívan, hol meg inkább csak passzívan, pusztán ténylegesen – „elismerik” személyes küldetését. Ennek az elismerésnek az a forrása, hogy – szükségből és lelkesedésből – odaadóan hisznek abban, ami rendkívüli és hallatlan, ami minden szabálytól és tradíciótól idegen, és amit ezért csak Isten tehetett megtörténné. A valódi karizmatikus uralomban ennél fogva nincsenek jogi tételek és rendeletek, és nincs „formális” jogtalálás sem. A „tárgyi” jog itt a mennyei kegyelem és az istenekéhez hasonló hősi erő fölöttébb személyes megtapasztalásának egyenes következménye. A jognak ez a felfogása csakis az igazi prófétai és hősi érzületet dicsőíti, és mindenféle külső rendhez fűződő kötelék elutasítását jelenti. A valódi karizmatikus uralom ennél fogva mindent átértékel, forradalmi módon viszonyul minden tradicionális és racionális normához, és szuverén módon megszegi a normákat: „írva vagyon – én mégis mondom néktek”. A viszályok elsimításának jellegzetesen karizmatikus módja a próféta által közvetített kinyilatkoztatás, a jóslat vagy a „salamoni” ítélet, melyet egy karizmatikus képességekkel rendelkező bölcs az értékek szigorúan konkrét és egyedi, de általános érvényre igényt tartó mérlegelése alapján hoz. Ez a voltaképpeni hazája a „kádi-igazságszolgáltatásnak”, persze nem a szó történelmi értelmében véve, hanem a közmondásos kádi-bíraskodásnak. Tényleges történelmi megjelenésében ugyanis az iszlámban a kádi igazságszolgáltatása a szent tradíciókhoz és a szent tradíciók gyakorta fölöttébb formalista értelmezéséhez kötődött, s a szabályoktól elrugaszzkodó értékelésre – a konkrét eset egyéni megítélésére – csak akkor került sor, ám akkor csakugyan sor került, ha a tradíció csődöt mondott, és nem nyújtott segítséget a konkrét eset megismeréséhez. Az igazi karizmatikus

igazságszolgáltatás mindig így jár el: tiszta formájában szélsőségesen szemben áll a formális és tradicionális kötöttséggel, és ugyanolyan szabadon szembekerül a szent tradícióval, mint az elvont fogalmakból kiinduló racionális dedukció. [...]

Az istenítélet – ha bizonyítékul szolgál – természetesen minden formájában a karizmatikus igazságszolgáltatás származéka. Amennyiben azonban az ilyen formákban nem a karizma személyes autoritással rendelkező birtokosa, hanem helyette egy kötött szabályok szerint működő mechanizmus formálisan közvetíti az isteni akaratot, annyiban ezek már az „eldologiasodott” karizma körébe tartoznak, melyről hamarosan szó lesz.

A tradícióval szemben a bürokratikus racionalizálás is elsősorú forradalmasító erő lehet, és gyakran az is volt. A bürokratikus racionalizálás forradalmasító hatása azonban a technikai eszközökön keresztül, elvben – mint példának okáért minden gazdasági átalakítás esetében – „kívülről” érvényesül: a dolgokat és a dolgok rendjét forradalmasítja először, azután innen kiindulva az embereket. Az utóbbiakat abban az értelemben, hogy a racionális cél-eszköz-tételezés folytán kitágulnak a külvilághoz való alkalmazkodás feltételei, és adott esetben megnőnek az alkalmazkodási lehetőségek. A karizma hatalma viszont a kinyilatkoztatásba és a hősökbe vetett hiten, vagy azon a meggyőződésen alapul, hogy valamilyen vallási, etikai, művészi, tudományos, politikai vagy bármilyen más megnyilatkozás fontos és értékes, de lehet az alapja hősiesség is, olyan, mint az aszkétáé vagy a harcosé, esetleg a bölcs lovagé, a mágikus képességekkel megáldott személyé, vagy bárki másé. Az ilyen hit „belülről” forradalmasítja az embereket, és saját forradalmi akarata szerint igyekszik átalakítani a dolgokat és a dolgok rendjét. Az ellentétet persze jól meg kell érteni. Ha pszichológiai szempontból vizsgáljuk a vallási, művészi, etikai és tudományos „eszméket” – és az össze többit is, kiváltképpen azokat, amelyek köré politikai vagy társadalmi mozgalmak szerveződtek –, akkor a különböző szférákat elválasztó mély szakadék ellenére azt látjuk, hogy az eszmék lényegében egyformán alakultak ki. Csak a „kortól függő” szubjektív „értékelés” tulajdonítana szívesen néhány „eszmét” az „értelemnek”, másokat meg az „intuíciónak” (vagy belátásnak, attól függően, hogy mi az, amit egyébként az értelemről megkülönböztetünk): az a matematikai „fantázia”, amelyről például egy Weierstrass beszél, ugyanabban az értelemben „intuíció”, mint bármilyen művészi fantázia vagy a próféta és a demagóg fantáziája — nem ebben van a különbség. Ahhoz, hogy megértsük a „racionalizmus” jelentőségét, nyomatékosan le kell szögeznünk, hogy egyáltalán nem az eszmék vagy a „művek” alkotóinak személyében vagy lelki „élményeiben” van a különbség, hanem abban, ahogy a nekik alávetett vagy az általuk vezetett személyek az eszméket és a műveket „magukévá teszik”, illetve „átélik”. Láttuk korábban, hogy a racionalizálás úgy megy végbe, hogy a széles tömegek csupán a külsődleges technikákat és az érdekeik szempontjából praktikus eredményeket sajátítják el, illetve csak ezekhez alkalmazkodnak (úgy, ahogy az egyszeregyet „megtanuljuk”, és ahogy nagyon sok jogász a jogi technikát elsajátítja), és irreleváns marad számukra az alkotók által az „eszméknek” tulajdonított tartalom. Ezt akarja mondani az a tétel, hogy a racionalizálás és a racionális „rend” „kívülről” forradalmasít, a karizma forradalmi hatalma viszont – ha egyáltalán kifejti sajátosságos hatását – éppen ellenkezőleg, belülről, az alávetettek érzületéből fakadó központi „megvilágosodás” folytán nyilvánul meg. A bürokratikus rend csupán azt a hitet rombolja le, hogy ami mindig így volt, az szent és sérthetetlen: a tradicionális normákat felváltja a célszerűen lefektetett szabályoknak való engedelmesség, valamint az a tudás, hogy ezeket a szabályokat – ha az embernek megvan hozzá a hatalma – helyettesíteni lehet más célszerű szabályokkal, hogy tehát a szabályok nem „szentek”. A karizma viszont legfőbb megjelenési formáiban egyáltalában

szétzúzza a szabályt és a tradíciót, és a szentség minden fogalmát teljesen kiforgatja. Nem azt tiszteli, ami ősidőktől megszokott, és ennél fogva megszentelt, hanem ráveszi az embereket, hogy vessék alá magukat annak, ami még soha nem volt, ami teljesen egyedülálló és ezért isteni. Ebben a tisztán empirikus és értékmentes értelemben a karizma csakugyan sajátos „alkotó” erőt és forradalmi hatalmat jelent a történelemben.

A hatalom anatómiája

Kik is azok az emberek, akik másokon uralkodnak, vagy legalábbis mindenáron uralkodni akarnak? A diktátorok lelkületének megvilágítására Csepeli György *A hatalom anatómiája* című könyvében igen alkalmas példákat találunk:

Paranoia

Akit helyzete arra ítél, hogy a Semmi helytartója legyen, az csak akkor tud helytállni, ha nincs benne szilárd identitás, amely erejét a társas környezet interakcióiból és kommunikációiból meríti. Aki legfelül és legelöl van, az óhatatlanul magányos, hiszen senkihez sem szólhat egyenrangúan. A politikus magánya szükségképpen termeli a nagyzasos és üldöztetési téveszméket, miközben nincs betegségtudata. A szabvány pszichiátriai diagnosztika skatulyái szerint a politikus személyisége a paranoid skizofrén tünetek valóságos tárháza.

Sértődékenység, az ellentmondás és a kritika nem tűrése, a hiúság, exhibicionizmus, bizalmatlanság, gyanakvás, féltékenység tartozik még hozzá e tünetcsoporthoz. A saját arc, a saját test nem, mint tükörkép, hanem mint külső tárgy jelenik meg számára, mely munkája eszköze. Miként Narcissus a patak vízében csak önmagát látta, a politikus is csak azt nézi a mások szemében, hogy őt hogyan látják. Innen empátiájának hiánya.

Színlelés

Az egyeztetés, a sokféle érdek szem előtt tartása, a versenytársak kijátszása, a megtévesztő látszatok fenntartása csak akkor lehetséges, ha a politikus személyiségét a plaszticitás, a minden oldalú nyitottság, a minden lehetséges irányban elköteleződés jellemzi. A politikai hatalom akkor hatékony, ha mindenki úgy érzi, hogy a politikus hozzá szól, vele érez együtt. Aki mindenki partnere kényszerül lenni, az senkinek sem lehet partnere, maga is senkivé válik, amit lepleznie kell. Innen az örökös színlelés, aminek célja a hatáskeltés, a manipulálás.

A hatalom akarása

Hogyan kerülhetnek a hatalomba olyan emberek, akik ilyen mértékben ki vannak szolgáltatva saját személyiségüknek? Miért lehet az ilyenekből politikus?

Csak az ilyenekből lehet politikus. A politikus, mint minden vezető, azokból meríti erejét, akiket vezet. Következésképpen ő csak megjelenít. Nem ő írja a szerepet, csak játssza. Minél üresebb és tartalmatlanabb személyiség, annál inkább alkalmas a médium szerepére. Agresszívnek kell lennie annak érdekében, hogy sikeres legyen. A hatalom terében születő döntés normatív erejének alapja a hatalom akarása, melynek szükséges, de nem elégséges lélektani feltétele az agresszivitás. A rend és a rendkívüli határán élni eleve kivételes helyzet. Carl Schmitt jól látja, hogy a „kivételben a valódi élet ereje áttöri az ismétlődésben megmerevedett mechanizmus kérégt.” Ennek az erőnek a megérzése és megragadása a hatalom akarása, mely az erőt vággyá, heves, veszedelmes kíváncsisággá alakítja. Nietzsche szerint a hatalom akarása magából a személyiségből fakad, önerőből történő transzcendálódás, eloldódás.

Érzelmi jegyek

A hatalom gyakorlóját nem irányíthatják érzelmek. Szenvtelennek kell lennie. Más kérdés, hogy meggyőző erő csak akkor árad belőle (akár írásban, akár előszóban vagy médiumok közvetítésével fejezi ki magát), ha képes heves érzéseket felkelteni. A színlelés önmeggyőzést eredményezhet, s nem meglepő, hogy idővel ugyanúgy gyűlöl vagy szeret a politikus, mint a közönség, amelyet produkcióival felbolygatott. Valódi érzések csak annyiban férnek össze a hatalommal, amennyiben erőt és igazolást adnak a politikai cselekvések számára.

Hitler és Sztálin

Hitler apja, Alois idősebb volt, mint Sztálin apja, Beszo. Kettejük között feltűnő a hasonlóság. Ha találkoztak volna, s nem tesznek mást, csak némán egymásra néznek, érthették volna egymást. Mindketten ittak. A kiváló tisztviselő csakúgy, mint a remek cipész. Ittak és verték a fiaikat. Mindketten fiatal, szép feleséggel dicsekedhettek, aki imádta a fiát. Az imádott – apjuk által mindegyre csak püfölt – kisfiúknak hatalmas erejű dac támadt: az egész világon akartak bosszút állni. Kiváló képességekkel rendelkeztek e nyomorult apák megnyomorított fiai, akiket az általuk megszedítettek milliói követtek a festett paradicsomba, amelyről később kiderült, hogy az maga a pokol. A két fiú csak lélekben találkozott, de egymással folytatott paranoid játszmájuk ötvenmillió ember életébe került. Gondolkozás nélkül – és még könyörtelenebbül – folytatták azt az öldöklést, amelyet az apáik „apjai”, Vilmos és Miklós elkezdtek.

Sztálint a vad és kegyetlen kaukázusi kultúra nevelte acélkemény forradalmárrá, aki a hatalom mesterségének minden fortélyát megtanulva és alkalmazva a forradalom győzelmét követően tizenkét év alatt a világ egyik legnagyobb országának vezetőjévé vált. 1929-ben ünnepelte ötvenedik születésnapját, amikortól kezdve országa népének egy nyugodt éve nem lehetett, mert minden év egy újabb irtó hadjáratot jelentett az önkényesen kijelölt áldozatai ellen – és bárki áldozattá válhatott.

Hitler 1933. január utolsó napján ért révbe. A győzelemért folytatott harca során merőben más eszközöket alkalmazott, mint Sztálin. Fegyvere a hangja volt, amellyel hipnotizálni tudta a népet. A győzelmet követően Hitler is elindította az irtó hadjáratokat a társadalmi gyűlölet fokozása érdekében. Sztálin osztályalapon pecézte ki áldozatait, Hitler csoportpercepciójának

alapja a faj volt. A módszer mindkét esetben kísértetiesen hasonló. Mindkét diktátor okos volt, félt, gyanakodott, ellenségeit kíméletlenül irtotta. A kognitív egyensúlyra való törekvés firtora, hogy Sztálin a demokrácia akaratlan szövetségeseként megdicsőülve került ki a harcból, amely Hitler teljes vereségével végződött.

A politikailag indoktrinálható ember

Habermas így ír: „A nem megállapodott választók csoportja, amely igen kevésbé alkalmas a közvélemény folyamatában való részvételre, alkotja a választási managerek tevékenységének legfontosabb tárgyát: amennyire csak lehetséges, minden párt igyekszik meríteni a »határozatlanok« tartályából, mégpedig nem a felvilágosítás, hanem ahhoz a nem politikai fogyasztói magatartáshoz való idomulás útján, mely ebben a rétegben különösen erősen el van terjedve. [...] A pártok közvetlenül a »néphez« fordulnak, ténylegesen ahhoz a kisebbséghez, melynek tudati állapotával kapcsolatban a demoszkópiai vizsgálatok átlagosan 500 szóból álló szókincset mutattak ki.”

Patricia W. Linville szociálpszichológiai kísérleti eredményei megerősítik a habermasi tétel igazságát. A kísérleti személyeknek ötféle süteményt kellett értékelniük két, illetve hat tulajdonság meghatározásával. Az utóbbi esetben kisebbnek bizonyult az adatok szóródása. Tehát statisztikailag igazolható: „Minél kevésbé összetett egy személy reprezentációja valamely övezetről, annál szélsőségesebben fogja értékelni az adott övezetből származó ingereket.”

Erich Berne hasonló gondolatoknak ad hangot: „Kísérletek bizonyítják, hogy az ingerszegény környezet múltó pszichózist vagy legalábbis átmeneti lelki zavarokat válthat ki. A múltban a társaktól és ingerektől való megfosztottság hasonló állapotba juttatta a hosszú ideig magánzárkában tartott embereket is. Csakugyan, a magánzárkától még azok a rabok is rettegtek, akik hozzáedződtek a fizikai brutalitásokhoz; ezzel a hírhedt eljárással az elítéltek politikailag hajlíthatókká tehetőek. – És megfordítva: a hajlíthatóság elleni legjobb ismert fegyver a közösség.”

Ezért manipulálhatóak az emberek? Vagy, mert a cselekedeteket kiváltó okok nem feltétlenül egyeznek meg a róluk kialakított véleményekkel? A Thomas paradigma alapján az emberek nem feltétlenül a helyzetnek megfelelő módon viselkednek, hanem aszerint, ahogyan a szituációt definiálják. Ezzel eljutottunk az észlelt okság vizsgálatához, az attribúcióelmélethez.

Az attribúció az információ begyűjtésével kezdődik – mint azt Harold H. Kelley és John L. Michela tudományos munkássága bizonyítja. Az együttjárás szabálya alapján az információs hatást annak a feltételnek tulajdonítjuk, amely jelen van, amikor a hatás is jelen van. A varianciaanalízis modellje szerint az, hogy egy adott személynek milyen választ tulajdonítunk, amikor egy ingerre reagál egy bizonyos alkalommal, attól függ, hogy észlelésünk milyen fokig esik egybe az illető ingerre adott válaszaival, hogy a reakció mennyire konzisztens e személynek az ingerre más

alkalmakkor adott válaszaival, és hogy mennyire eltérő a más ingerekre adott választól. Bebizonyosodott, hogy bizonyos információminták bizonyos attribúciókhoz vezetnek. Az elsődlegesség elve szerint az ember addig tapogat le és értelmez egy információsorozatot, amíg információt nem nyer belőle, s a későbbi információt figyelmen kívül hagyja, vagy pedig korábbi benyomásába olvasztja be.

Az információ birtokában kialakulnak a nézetek. A helyzetnek megfelelő viselkedést általában leszámítják a jellemvonás indikációi közül, ám a nem várt cselekedet kihathat a személy attitűdjére; túlbecsüljük a viselkedés okai között a jellemvonásokat – ez az elégtelen leszámítás elve. Az oksági sémák vizsgálatakor kiderült, hogy amennyiben az ügyességi feladatokra jellemző kulcsingerekkel látnak el egy véletlen kimenetelű helyzetet, azt a látszatot tudják kelteni, mintha azt az emberek ügyességgel kontrollálhatnák.

Az oksági nézetek nem csak az események attribúcióit befolyásolják, hanem az okság szempontjából lényeges információ befogadását és felhasználását is. A megfigyelőket bizonyos cselekvések okairól való feltételezések arra irányítják, hogy az adatokban nem létező együttjárást észleljenek, és hogy a valódi együttjárás elkerülje a figyelmüket.

Tedeschi és munkatársai kiterjedt vizsgálatokat folytattak azzal kapcsolatban, hogy milyen mértékben és körülmények között lehetséges az attitűddel ellentétes ügy képviselése, és ez milyen változásokat okoz a személyes meggyőződésben. Az enyhe befolyásolás általában attitűdváltozást eredményez (a döntési szabadság érzetének, fennmaradása mellett) az erőteljes kényszer (pénz, fizikai kényszer, zsarolás) az attitűddel ellentétes cselekedet megtétele ellenére sem válik meggyőződéssé.

Solomon E. Asch nézete szerint a benyomás kialakulásának főbb pontjai a következők:

1. „Az ember a személy egészéről igyekszik benyomását kialakítani. A benyomások akkor is a teljesség felé tendálnak, ha a percipiáló kevés adattal rendelkezik.”

2. Az egyazon személyben felfedezett két vagy több vonás dinamikus kölcsönhatásba lép egymással. (például az egyik személy azért gyors mert ügyes, a másik azért ügyetlen, mert gyors).

3. „A benyomásnak már születése pillanatában struktúrája van, ha kezdetleges is. A különféle jellemzők nem azonos súlyúak.”

4. „Mindegyik vonás rendelkezik az egészen belüli résznek a tulajdonságával. Egyetlen vonás bevezetése vagy elhagyása módosítja az összbenyomást.”

5. „Mindegyik tulajdonság az egész személy képviselésében lép fel.” Egyvalakinek a bájossága nem ugyanaz, mint másvalakié.

6. A már kialakult benyomás meghatározza az újonnan megismert tulajdonság vektorait és ezzel sajátos tartalmát is.

7. Nem szoktunk megállni a benyomás kialakulása során kialakult ellentmondások tudomásulvételénél. Az észlelt ellentmondások olyan felfogás kialakítására ösztönöznek, amelyben feloldódnak az ellentmondások.

Bruner szerint – mint az Nancy Cantor és Walter Mischel cikkéből kiderül – egy érzékszervi bemenet adott kategóriává alakulása nem csak az érzékelés és a kategóriaajellemzők közötti megfeleléstől függ, hanem a kategória hozzáférhetőségétől is.

Az emberekkel kapcsolatos egyedi megfigyeléseink száma elméletileg végtelen, ezért észleléseinket prekoncepiált tipológiákra támaszkodva szervezzük, amely viszont arra ösztönöz, hogy egy bizonyos kategóriával összefüggő tulajdonságokat a kategória minden tagjára ráhúzzuk, még olyankor is, mikor ez a tulajdonság nyilvánvalóan nem illik rá az egyénre. A felcímkézett célszemély mindinkább olybá tűnik a szemünkben, hogy beleilleszkedett az ideális kategóriatagról meglévő képünkbe, és miután az észlelőben kialakultak a személyiségvonásokról való benyomások – és ezek nagyon gyorsan kialakulhatnak –, makacsul tovább is élhetnek, hogy elfogultsággal segítsenek a konzisztenciát fenntartani.

A laikus észlelő olyan adatokat keres, amelyek a kérdéses jellem tekintetében központi jelentőségűek, és dominánsak a célszemély egészére nézve. Az észlelők gondolkozása strukturált, bonyolult tulajdonságok és tulajdonságegyüttesek birtokában vannak, melyeket képesek észlelni, bizonyos tulajdonságokat figyelembe vehetnek, másoktól eltekinthetnek, noha ismerik bizonyos tulajdonságok korrelációs struktúráját, eltúlozhatják azt, és a részleges korrelációt teljesnek vehetik – például a kategória némely tagjára jellemző tulajdonságot általános érvényűnek tekintik.

Tehát kialakulnak a sztereotípiák, melyeket David L. Hamilton és Terence L. Rose három forrásból eredeztet:

1. A szociokulturális tényezőkből, tudniillik egyetlenegy személy sem nőhet fel társadalomban anélkül, hogy a főbb etnikai csoportokat leíró sztereotípiákat el ne sajátítaná.
2. A pszichoanalitikus értelmezésből, amennyiben tudattalan konfliktusok megoldására használatos eszközök, így a nem kívánatos tulajdonság más személyre való kivetítésére, illetve az alkalmatlanságérzés külső csoport feletti dominanciaérzéssel való helyettesítésére.
3. A kognitív szempontból, vagyis azok a torzulások, amelyek a szociális csoportok tagjaira vonatkozó információ feldolgozásmódjára jellemzőek, hozzájárulhatnak a sztereotíp elvárások fennmaradásához.

Egy sztereotípiát nem más, mint személyek tulajdonságait, viselkedését illető elvárások tömege, melyeket csoporttagságukra alapítanak. A sztereotíp ítéleteket az észlelő olyan nézete kifejeződésének tekinthetjük, amelyben két változó korrelatív viszonyba kerül. Az egyik változónak a csoporttagsághoz van köze, a másik valamely pszichológiai sajátosság. Ha például ezt állítják: „a feketék naplopók”, ez nem azt jelenti, hogy a feketék naplopók, mint mindenki más. Az előbbi mondat inkább összefüggésre utal aközött, hogy valaki fekete és naplopó, s ebből az a további következtetés vonható le, hogy ha valaki nem fekete, akkor kevésbé naplopó. Az emberek hajlamosak túlbecsülni azt a gyakoriságot, amellyel egy ingersorozatban asszociáció révén társított ingerpárok előfordultak. Kísérletekkel igazolást nyert, hogy ugyanannyiszor exponált szópárok közül a kísérleti személyek következetesen gyakoribbnak becsülték az olyan szópárok előfordulását, melyek között asszociatív kapcsolat van, például sonka-tojás. A látszatkorrelációk asszociatív kapcsolata minden olyan esetben jelen van, ha egy személy korábbi tapasztalatainak birtokában két ingerváltozó között összefüggést észlel. Az észlelő sztereotíp nézetei szempontjából releváns, meglehetősen következetes torzítást végez az információfeldolgozásban.

Milton Rokeach *A nézetek rendszerének szerveződése* című művét érdemes kissé hosszabban is ismertetni:

„Úgy sejtjük, hogy általában az emberek világot aszerint értékeljük, hogy azok milyen

tekintélyekhez és nézetrendszerekhez csatlakoznak. Más szavakkal, nézeteink vannak olyan emberekről, akiknek nézeteik vannak. Ha például abszolútnak fogjuk fel a tekintélyt, ez egyben az emberek közti szélsőséges kognitív különbségtételt von maga után, akik így becsületesek és becstelened, igazhitűek és eretnekek, lojálisak és felforgatók, amerikaiak és nem amerikaiak, barátok és ellenségek lesznek. Aki nem ért velünk egyet, azt elutasítjuk, mert ellensége Istennek, a hazának, az emberiségnek, a munkásosztálynak, a tudománynak vagy a művészetnek. S akik egyetértene azokat esetleg elfogadjuk, de csak addig és azzal a feltétellel, ameddig egyetértenek. Az ilyen feltételekkel való elfogadás [...] pszichológiailag nem sokban különbözik a feltétlen elutasítástól, és könnyen át is változhat azzá.”

Ez az attitűd legjobban a dogmatikus kijelentésben ragadható meg, amely a beszélőről kétféle információt ad, hogy elutasítólag vagy elfogadóan viszonyul egy bizonyos nézethez, illetve azokhoz a személyekhez, akik e nézetet képviselik. Dogmatikus elutasítás egy nézet és egyben az azt elfogadó elutasítása: „Csak egy naiv hülye képes azt gondolni, hogy..., Nagyon ostobának kell lenni ahhoz, hogy ... (marhaság, sületlenség, süket duma, tökkelütött, hólyag, csacsóság, esztelen, abszurd, őrült, nevetséges, elmebeteg, szemét.)” Dogmatikus elfogadás: „Minden értelmes ember tudja, hogy [...] Tisztán csak a józan ész szerint is.”

Az emberek bizonyos dolgokról közvetlenül alakítják ki (elsődleges) nézeteiket, ám végtelenül sok azon jelenségek száma, amelyekkel kapcsolatban részben vagy teljes mértékben mások véleményére szorítkoznak (közbülső és perifériális nézetek). A nézetek torzulhatnak a kognitív szűkítés miatt, amely „intézményes és nem intézményes szinteken egyaránt megnyilvánulhat” – olvashatjuk Rokeachnál. „Intézményes [...] az elfedést nem annyira az illető, hanem a fölötte álló tekintély végzi; például tiltott könyvek jegyzékeit adja ki, a veszélyesnek ítélt könyveket elkobozza és elégeti, világnézeti ellenségeit megsemmisíti, a tömegtájékoztatásból kihagyja az intézményesített rendszer szempontjából kedvezőtlen híryanagot, és szándékosan vagy akaratlanul átírja a történelmet. A nem intézményes szinten az illető szisztematikusan visszafogja tevékenységének körét azért, hogy elkerülhesse a kapcsolatot azokkal az emberekkel, könyvekkel és eszmékkel [...] amelyek fenyegetnék egyéni nézetrendszerének helyességét.”

A politikai befolyásolhatóság vonatkozásában: „Feltételezésünk szerint akkor megy valaki keresztül a »párt irányvonalának megfelelő« változáson, ha bizonyos perifériális nézetét valamilyen, a tekintélyszemélyeitől származó utasítás hatására változtatja meg” – írja Rokeach. „Egy perifériális nézet ily módon történő megváltoztatása nem szabad, hogy hasson a perifériális régió többi nézetére [...] hiszen azok »párt irányvonalát követő« változás esetén egymástól izoláltak.”

Az emberi nézetek az elfogadás-elutasítás skála mentén rendeződnek. „Attól függetlenül, hogy az elfogadott-elutasított nézetek rendszere nyílt vagy zárt, egy pszichológiai rendszert alkot – mutat rá Rokeach. – Ez [...] nem feltétlenül logikus rendszer. Az ember gondolkodása lehet »zavaros«, »széteső« vagy »kaotikus«, de mindenestre az elutasított-elfogadott nézetek rendszerének a centrális, perifériális és köztes nézetek közötti strukturális kölcsönkapcsolatok adják meg annak integrált, teljes és rendszerezett jellegét.”

A nézetek jellegét Rokeach tovább árnyalja az időperspektíva bevezetésével, mely az egyénnek a múlttal, a jellel és a jövővel és azzal kapcsolatos nézeteire vonatkozik, hogy ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz. A tág időperspektíva az elfogadott-elutasított nézetek rendszerében egymással kölcsönhatásban álló múltra, jelenre és jövőre egyaránt kiterjed. A szűk időperspektíva

a múlt, jelen vagy jövő túlhangsúlyozását, illetve a valamelyiküknél való megtapadást jelenti, anélkül, hogy tisztázódna a tényezők között lévő kapcsolat és folytonosság. „Ilyen eset az az öregember, aki ideje nagy részét a régi idők felidézésével tölti – világít rá Rokeach. – Hasonló példát találhatunk a politikai jobboldal ideológiai mozgalmában, akik rendszerint a múltban keresik mintaképüket. A német nácizmusra, a japán és az olasz fasizmusra gondolunk itt, amelyeknek célja az volt, hogy helyreállítsák az árja mítoszt, a középkori japán társadalmi szerkezetet, illetve Róma ragyogását. [...] A történelem során számos olyan vallás és politikai mozgalom támadt, amelyek valamiféle jövőbeli utópiára vagy mennyországra függesztették tekintetüket. A jelen csak a jövő előszobája, önmagában véve jelentéktelen, tele van igazságtalansággal és emberi szenvedéssel.”

Ballai László: Fodrász nőknek való

„Mégiscsak a bankok a hibásak! – jegyzi meg a vidéki fodrásznő egy társaságban hirtelen. – Annak idején csak úgy dobálták az ember után a hitelt, engem is zaklattak, hogy nyissak hitelkártyát, de nem kell az nekem.”

Korábban a trafiktörvényt is helyeselte, mert az, úgymond, mégsem járta, hogy ha az ember bement egy étterembe, csak úgy vágni lehetett a füstöt. Ő tehát tökéletes alanya a posztkommunista propagandának, amely éppen a bankokat támadta meg. Valamit hallott, valamit tapasztalt, és ez a „valami” lám, odahat, hogy el kell számoltatni a bankokat. Ő ezt tulajdonképpen már akkor is sejtette – hogy mikor is pontosan, ki emlékszik arra már –, hogy valami nem stimmel valamivel – na, tessék, hát a bankokkal volt a baj.

„El kell számoltatni a bankokat!” – szól a kommunista ízű propaganda a fodrásznőhöz, az egyébként becsületes, dolgozó emberhez, aki a fodrászüzletben hallottakhoz készséggel hozzátapasztja azt, amit a – kormány kezében lévő – tömegkommunikációs eszközök sugároznak, és majdan azzal a meggyőződéssel lép a szavazófülkébe, hogy felelősségteljesen dönt az ország sorsáról.

„Mégiscsak a bankok a hibásak!” Mit lehet válaszolni annak, aki már ennyire magáévá tette a kormány álláspontját? Hogy lehet rámutatni az a mögött meghúzódó körmönfont szándékokra, és az intézkedésben rejlő óriási nemzetgazdasági veszélyekre? Hol kell kezdeni a pénzügyi ismeretek oktatását annak, aki összekeveri a hitel és a hitelkártya fogalmát, következőképp valószínűleg az árfolyamkockázatról, a kamatrésről, az általános szerződési feltételekről, összességében pedig az egész banküzemtanról sem tud semmit, nem is beszélve a hitel, a beruházás és a gazdasági fejlődés tágabb összefüggéseiről.

A fodrásznőnek tehát határozott véleménye van a kormány gazdaságpolitikájával kapcsolatban, pusztán azért, mert megkapta a fodrász nőknek való tájékoztatást a kormánytól. A

közgazdaságtan professzorának, aki beül a fodrászüzletbe, valószínűleg nincs véleménye arról, hogy a mellette ülő hölgy haját hogyan célszerű melírozni, de ha, mondjuk, az árnyalatokkal kapcsolatban mégis tanácsokba bocsátkozna, a fodrásznő valószínűleg teljesen felháborodna, és joggal, hiszen megsértették szakmai önérzetében, ráadásul, ha az alaphajszíntől jócskán elütnek a tincsek, azzal egészen tönkretelheti a vendég frizuráját!

Budapest a diktatúrák árnyékában

Ungváry Krisztián és Tabajdi Gábor *Budapest a diktatúrák árnyékában* című könyve enciklopédikus alaposítással térképezi fel és mutatja be azokat a sebeket, amelyeket – az itt születettek által olyannyira szeretett és megbecsült – Budapest arcán a XX. századi diktatúrák ejtettek azzal, hogy egy-egy hírneves épületet ocsmány tevékenységük végzésére kisajátítottak, valamint hogy terein és utcáin az erkölcsi normákat, a közízlést és az esztétikum szabályait sértő emlékműveket helyeztek el. A mű Budapestnek az 1918-1920, az 1944-45 és az 1945-1956 közötti, az 1956-os, valamint a Kádár-kori diktatúrákhoz fűződő objektumait tárgyalja. Tematikájából tehát kimaradt az 1920-1944 közötti időszak rekvizitumainak bemutatása, márpedig a hiteles történetírás a Horthy-rendszer is egyértelműen a diktatúrák közé sorolja, amelynek egyik szimbólumává Tisza István Kossuth-téren felavatott emlékműve vált. Ha azonban e hiányosságot nem pusztán a jelenlegi – posztkommunista – rezsim elvárásainak való megfelelésként, hanem az eltagadott múlttal az eltagadott jelenre való figyelmeztetésként értelmezzük, akkor óhatatlanul tovább gondoljuk a magyarországi – így a Budapestet is sújtó – diktatúrák történetét. Tovább gondoljuk azt, aminek soha nem lett volna szabad bekövetkeznie. Azt, amit, mi demokraták, akik a fasizmus és a sztálinizmus borzalmainak sokkjában felnőve még elképzelni sem tudtunk, hogy Magyarország – és Budapest – újból a diktatúra markában fog vergődni, ráadásul a XXI. században, amelyben ezt az uralmi formát már csupán a civilizált világtól legtávolabb eső, végtelenül elmaradott területeken tudtuk elképzelni. Szomorú tanúi vagyunk annak, amint szeretett fővárosunkat az újabb diktatúra visszataszító jelképeivel mocskolják be, a Kossuth-téren újra ott díszelgethet Tisza István emlékműve, a Szabadság-téren pedig Horthy Miklós büsztje és a német megszállást ünneplő szoborszerűség – egytől egyig esztétikailag is értéktelen, alkotójára szégyent hozó kreatúrák. De mi, budapestiek nehéz szívvel emlékszünk mindarra is, amitől bennünket az új diktatúra árnyékába lökve megfosztottak – így a negyedik metróvonalra, amely végül tizenhat éves késedelemmel lett forgalomba helyezve akkor, amikor már legalább a hatodik metró szalagját kellett volna átvágni. Nem feledhetjük a Nemzeti Színházat sem, amelynek a főváros közepén lett volna méltó helye, már csak azok iránti tiszteletből is, akik – és közéjük tartoztak a magyar színháztudomány óriásai is – nem csekély összegű adományt adtak, illetve gyűjtöttek abban a meggyőződésben, hogy színi kultúránk új fellegvára az Erzsébet-téren lesz. Elmaradt az M O-ás körgyűrű életveszélyes nyugati szektorának kiszélesítése, a Kelenföldről a Déli pályaudvarra

vezető pálya nemzetközi vasúti hálózatba való bekapcsolása, továbbá két új Duna híd építése is. Túl ezen, az üresen kongó irodaházak és a közutak egyre romló minősége láttán, fel kellett adnunk abbéli hitünket is, hogy egy dinamikusan fejlődő világvárosban élünk. Ugyanis ha ma Budapest Döblingjében, a II. kerületben megállunk a Margit-körút és a Horvát utca kereszteződésében, akkor minden sarkon használtruha boltok éktelenkednek a korábbi luxusüzletek helyén...

Érdemei elismerése mellett

A bolsevista jellegű rendszer bevett gyakorlata, miszerint soha nem lehetett tudni, hogy az „érdemei elismerése mellett” lecserélt vezető politikus kegyvesztett lett-e, és számolhatja a napjait, vagy csak, mint a párt öklét, áthelyezték egy másik frontra.

Orbán Viktor miniszterelnök így járt el egyik legjobb elvtársával, amikor, azok után, hogy Navracsics Tibor a legkétségesebben és legelvtelenebbül kiszolgáltta őt – a demokratikus rendszer megdöntésére irányuló aknamunkájában, majd igazságügy-miniszterként a diktatúrája kiépítésében, az alkotmányos rend szétzúzásában, a sajtószabadság megszüntetésében, a közmédiaok pártszócsővé silányításában, a hatalmi ágak összemosásában, az alkotmánybíróság legyűrésében, a parlament szavazógéppé silányításában, saját gazdasági birodalmának, politikai-gazdasági klientúrarendszerének kiépítésben, az adóhatóság bevonásával az ország teljes mértékű korrumpálásában, az oktatás lezüllesztésében, a választási csalás intézményessé tételében, a civil szervezetek ellehetetlenítésében, a szociális juttatások kényszermunkához kötésében, és a lakosság felének mélyszegénységbe taszításában –, külgazdasági és külügyminiszteri tárcájától megfosztva az Európai Unió biztosának jelölte, tudván-tudva, hogy ott bizony igen forró lesz neki a talaj, hiszen nem csak a saját, de a vezére cselekedeteit is számon kérik rajta.

Egy pártkatona azonban nemigen válogathat, mindenhol helyt kell állnia, és Navracsics az önmardosó vád, vagy legalábbis a szégyenérzet legcsekélyebb jele nélkül elmondta mindannak a szöges ellentétét, mint amit a magyar kormány tagjaként tett az elmúlt négy és fél évben, kihangsúlyozva európai elkötelezettségét. Navracsics csupán akkor jött ki a sodrából, amikor egy független német képviselő azt kérdezte tőle, hogy a nyilas Nyirő, Tormay és Wass könyvei mellett kötelező olvasmány lesz-e Hitler *Mein Kampfja* is? Azt is kikérte magának, amikor egy másik képviselő Európa-ellenesnek nevezte őt.

Általában a meghallgatás során az az elszomorító kép rajzolódott ki, hogy az Európai Unió képviselői a magyar választópolgároknál sokkal jobban tisztában vannak a magyarországi politikai rendszer végtelenül erkölcstelen, diktatórikus természetével és azzal, hogy az nem valamely szerencsétlen sajátosságok egybeesése, hanem Orbán és csoportjának nagyon is tudatos rombolómunkája következtében jött létre.

Orbán kádere végül megbukott a meghallgatáson. Az uniós szabályok értelmében ez azonban nem azt eredményezte, hogy Navracsicsot kihajították volna az Európai Bizottságból, hanem hogy ő kapta a legjelentéktelenebb pozíciót, a kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztosságot. Nota bene, nagyon szomorú, hogy még mindig olyan világot élünk, ahol az számít a legkevésbé, amelynek a legfontosabbnak kellene lennie, az emberek nevelése, kulturálódása és mozgása. Hiszen minden gyermek jövője, szocializációja, mentális és testi egészsége azon múlik, hogy e területeken milyen kezdeti impulzusokat kap a szüleitől és a társadalomtól, korai éveiben már eldől az, hogy a demokratikus értékek befogadására alkalmas gazdag személyiség lesz-e – vagy pedig elvtelen pártkatoná.

Két hete történt

Két hete történt, hogy Orbán Viktor – a hatalomátvétele óta példátlan társadalmi összefogástól megriadva – visszavonta a tervezett internetadó bevezetését. Lépését a Kossuth rádióban így indokolta: „Mi nem vagyunk kommunisták, akik az emberek ellen kormányoznak.”

Mármost pusztán arról, hogy egy kormány nem kellő átgondoltsággal kíván bevezetni egy új adónemet, ugyan kinek jutna az eszébe, hogy kommunista kormányról van szó? Arról az emberről ugyanakkor, aki az utcán védekezőleg azt kiabálja: „nem vagyok tolvaj”, mindenki pontosan tudni fogja, hogy bizony az, és csak idő kérdése, hogy mikor bukkannak fel a sarkon az üldözői is.

Általában ha valaki túlzottan tiltakozik valamilyen tulajdonság ellen, valójában mélyen azonos vele. Orbán mindent elsöprő, „karizmatikus” fellépésének egyik fő érve a „kommunisták”, a „kommunista ember” elleni harc. De hát ki a kommunista ember? Nem az, aki az MSZMP egykori tagjaként a szocializmust „építette”, majd amikor az „építkezést” lefűjták, akkor belépett, például a FIDESZ-be? Vagy az, aki nem hajtott végre száznyolcvan fokos ideológiai fordulatot, hanem a szociáldemokrata értékeket valló MSZP-hez csatlakozott? Vagy talán ő maga?

Megesik, hogy valakit olyan átkozott természettel vert meg az isten, hogy mindenkiben a saját rémképét véli felfedezni. Mindenesetre miközben Orbán – érdemtelenül hosszúra nyúlt – politikai pályafutása során egyértelműen kiderült, hogy számára az a kommunista, aki nem őt követi, politikusi vonásai teljesen egybecsúsztak a kommunista agitátorok és komisszárók karakterével. Machiavellizmusában, olthatatlan gyűlöletében és cinizmusában pedig azonossá vált a kommunista diktátorokkal. Orbán pontosan tudja ezt, mert a saját lelkének senki nem hazudhat. Menedékül kínálkozó képzeletének festett világa és a valóság között akkora feszültség van, amely csak súlyosbítja a személyiségében már régóta bekövetkezett törést, így tudattalanul beismerő megnyilvánulásokra kényszerül.

Mert 2014. október 31-én Orbán Viktor valójában azt szögezte le: „Mi kommunisták

vagyunk, akik az emberek ellen kormányoznak.”

Huszonkilenc éve történt

Huszonkilenc éve történt, hogy először vettem részt a Tápiószelén szervezett nemzetközi építőtáborban. Százötvenen jöttünk össze, mi magyarok csak húszan voltunk, a külföldek főleg a nyugat-európai országokból érkeztek. Élénken magyaráztuk nekik a rendszerváltás első eredményeit, a többszintes bankrendszer kialakítását és az azt követő működő-tőkebeáramlást. Reméltük, hogy a gazdasági liberalizációt a politikai rendszer demokratizálódása is követi, mint annak az első jelei az akkor tavasszal megválasztott országgyűlésben már láthatóak voltak, ahová nem csak a Hazafias Népfront jelöltjei jutottak be, hanem független képviselők is, akik nem egyszerűen megszavazták a napirendet, hanem napirendi javaslatokkal álltak elő, kérdéseket tettek fel az emberi jogi, a szociális vagy az egészségügyi helyzettel kapcsolatban, egyszóval teljesen úgy viselkedtek, mint a nyugati országok hivatásos politikusai.

Mi Tápiószelén pedig az igazi társadalmi összefogás részeseivé váltunk, amelynek keretében a közösség tagjai önzetlenül együttműködnek egymással egy magasztos cél megvalósítása érdekében. A falusi iskola kibővítésén dolgoztunk, kézzől kézre adtuk a téglákat, megizzadtunk, belepett bennünket a por, de a lelkünkben üdítően tiszta érzések csobogtak, éreztük, hogy a jövőért, az ifjúságért tettünk valamit.

Egy tucatnyi ország gyermekei voltunk, de mégis mintha mind egyetlen nagy nemzethez tartoztunk volna. És valóban, a munkában való fáradozás és a magas alföldi éj alatt lobogó tábortűz egy-két nap elteltével az összetartozás soha meg nem élt élményével forrasztott össze bennünket. Az, hogy anyanyelvünkben és kultúránkban különböztünk egymástól, csak izgalmasabbá tette a kapcsolatainkat. Feledhetetlen barátságok és szerelmek szövődtek közöttünk.

Huszonkilenc éve mi ott Tápiószelén, az Alföld ránk zuhanó hajnalaiban és porban szikrázó nappalaiban az emberek magasan a nemzetek fölött álló közösségévé testvéresedtünk, amelyben mindenki segítők öleléssel tárta ki karját a másik felé. Az azonban álmunkban sem merült fel, hogy éppen a mi generációnk egyik tagja merészeli majd huszonöt év múlva megakasztani e demokratikus fejlődés folyamatait és egy posztkommunista diktatúra zsákutcájába visszafordítani a magyar társadalmat. (BL)

Délibáb

Ady Endre: A hazaszeretet reformja

Ez Úristentől elpártolt Franciaországban nem tör a Hazára senki. Anatole France s Pierre Durand, Clemenceau és Jacob Levy, Jean Jaures és Henry Sansculotte: mind patrióták.

Nem nevelnek itt ám az iskolákban sem apró kozmopolitákat. Csak egy kicsit megreformálták azt a megrontott religiót, melynek neve hazafiasság. Franciaországban ma már másképpen szeretik a hazát, mint például a Tisza táján.

Syvetonnal halt meg talán az utolsó olyan hazafi, aki mindenütt hazaárulást szagolt. Ő volt Boulanger II., de sokkal nagyobb gazember. Sikkasztott, fajtalankodott, megölte magát s amilyen perverzus bestia-lelke volt, talán „szent hazám” sóhajtással adta ki a páróját.

Franciaországban hamar észrevették, mi lesz a Kossuth Lajosok és Garibaldiak szent hevüléséből. Rabszolgatartók altató zsoltára, fekete seregek csillogó vértje, hitvány törtető létrája s gazemberek menedéke, mint főtisztelendő Szeberényi úr otthon a napokban néhány turpis fejre ráidézte.

Nem éltetve, dalolva, cifrázva, köpködve s részegen szeretik itt már a hazát. És nem a múltját szeretik, hanem a jövőjét. A dicsőséges XIV. Lajosról azt tanulják a gyerekek, hogy szívtelen rabló volt. Jeanne d'Arc egy eszelős, hisztériás leány s Napóleon egy új Attila. Pasteur nagyobb ember volt, mint tíz hadverő hős. Ilyeneket tanítanak bölcsen a francia nebulóknak s nálunk nemrégén kenyérmezei táncot jártak Vázsonyival Kinizsi Pál miatt.

Hogy az igazi evangélium szerint reformált hazaszeretet mi? Hallottam egy párizsi líceum évváró beszédjében egyszer:

– Fiúk, nézzetek szét e nagy Párizsban s az egész világon, ha tehetitek. Szívetek és szemetek meg fog telni könnyel. Mennyi galádság, tudatlanság, ínség és bűn. Mennyi még az elnyomottak száma, mikor pedig boldogságra termett minden ember. Dolgozni az elnyomottak fölszabadításán, minden ember boldogságán: ez a cél. Agyak és kezek kooperatív, szent munkája: ez az eszköz. Igazságot, világosságot, boldogságot és szépséget adjunk a Föld minden emberlakójának. Meg kell csinálnunk az igazságos, új és fölségesen emberi társadalmat. Fiúk, legyetek büszkék, hogy franciák vagytok, Franciaország mindig a népek élén járt az emberiség boldogításáért. Az új, a szabad, a nemes társadalomnak mintáját a világ számára Franciaországnak kell megteremtenie.

Íme az új hazafiasság: az emberi, a populáris, a szociális hazafiasság. A XX. század emberéhez illő. Nem a régi: az üres, a hazug, a sallangos. És Franciaország legújabb generációja már e vallásban nevelkedik.

Az iskolák nagyobb része laikus, világi iskola már. A tanítók és tanárok ezrei: szabadgondolkozók. Már a politikában is megtetszik az eredmény. Négy évvel ezelőtt Franciaország radikális többsége kétszázezer volt. Ma ez a többség: félmillió. Róma és a butító reakció karmai közül kimentí gyermekeit Franciaország. *És nincs más útja a társadalmi haladásnak, csak ez:* új tanítók és új iskolák. Mindenekfölött pedig: a hazaszeretet reformja s szent háború az

álhazafiság ellen.

1906

Ady Endre: Hadd jöjjön a sajtórabság

Ha igazi szabadságért eddig még sohasem tudott harcolni ez a szegény Magyarország, esküdni mernék, hogy végre meg fogja tanulni. Oroszosítása az állapotoknak és hangulatoknak – ahogyan talán Ignotus mondaná – Nagy Péter óta gondolt tervvel és munkával nem ért el annyi sikert, mint amennyi most nálunk érik. Sokszor csüggedek el, de nem okvetlenül csak az idegrendszeremben van ennek a nyitja, és de mindig újra hiteim éppen azt jelentik titkosan, hogy itt forradalom lesz. Semmiféle nagy koreszme, talán a protestantizmus kivételével, nem rögtön, sokára és gyengén szívódott el hozzánk, hiszen valóságos katolicizmus még Kapisztránék idejében sem élt ez országban. Természetes, hogy ma mi is mások vagyunk, az Idő gőzősebb és futósabb, és végre befuthat a mi kis stációnkra is az eddig csak stafétákat küldő, szent francia forradalom.

Nem gyávaság, mert ma pláne nem szabad gyávának lenni, de az ízlés és a szükséges, hadjáratl óvatosság tart vissza, hogy nevén nevezem a gyermeket. Mert rögtön elmondanám, hogy micsoda bécsi és belső okok és tébolyok sietnek a Jövendő ellen kicsavarni kezünkből különben is csak olyasféle szabadságfegyvereinket, amelyeket elhasználtak és túlhaladottan a főhadsereg juttat a honvédség vagy a népfelkelők kezébe.

Igen, a sajtó az, mely az ellenforradalomnak s a nagy bűnökre felkészüléseknek leggyűlöletesebb és kezünkből legalaposabban kicsavarandó. De nemrégén néhai Henri Rochefort III. Napóleon idejében *Lanterne* címmel csinált újságot, s ha százszor elkobozták, a francia népnek ezer cikknél többet jelentett, hogy lámpavas is van még a világon, s arra feldühödt rabszolgák mákvirágokat tűzhetnek.

Polgárságunk zöme korrump s különben is gyenge: a sajtó bakóinak szörnyű szándékát csak az intellektuelek s a munkásság érzik szinte testi fájdalomként. Valóban, siessenek a sajtótörvényükkel a bűnös szándékok kiküldött pribékjei, hadd verődjék össze az a nagy tábor, mely a félig néma sajtó egy messzi szavából megérti, hogy van világosság, lámpa és lámpavas.

1913

Karinthy Frigyes: A zsarnok és a költő

A zsarnok: Nem így képzeltelek, barátom. Azt hittem szőke fürtök verik homlokodat, és fejedet vadrózsa-koszorú díszíti. Palástot vártam, és a kezedbe valami hangszert. És hogy versben mondasz jó napot.

A költő: Nem szoktam muzsikálni. Nyáron kopaszra nyíratom a fejem, mert így egészségesebb. A rímeléstartól mostanában elszoktam; egy nagyobb, tudományos művön dolgozom, sokat vagyok a laboratóriumban is – a fénytörésnek új törvényeit keresem éppen. Innen van, hogy szemüveget hordok. De hagyjuk ezt. Hívtattál, itt vagyok, mit kívánsz? Kérlek, röviden szólj, mert sok a dolgom.

A zsarnok: Most már nem is tudom, mit mondjak, s elmondjam-e egyáltalán, miért hívtattalak. Lásd, én borokkal és gyümölcsökkel vártalak, és a mellékszobában szép nők hevernek illatos szőnyegen – mert verseidből úgy láttam, ezeket éppúgy szereted, mint én. Igaz, hogy te mindezekén kívül még a szabadságodat is szereted – amit én is szeretek, de míg én a szabadságot csak a magam személyére értem és élvezem és keresem, addig te ennek a szónak, ha jól értettem, valami elvont, eszmei, általános értelmet adsz. Éppen ezért akartam találkozni veled, négyszemközt. Bevallom, meg akartalak vesztegetni, el akartalak kábítani, lerészegíteni borral és szerelemmel, hogy ittas fővel ódát írj hozzám, amelyben úgy dicsőítesz, mint a nép jótevőjét. De most zavarban vagyok, mert erre nem számítottam. Hiszen te tudós vagy, aki már ott tartasz, hogy az igazságot keresed – hiszen te az igazság törvényeit keresed, szóval fel akarod világosítani a népet – hiszen te forradalmár vagy, a legrosszabb fajtából. Ódairás helyett, azt hiszem, legjobb volna, ha egyszerűen leütném a fejed.

A költő: Amint parancsolod, de mondom, gyorsan, mert nem érek rá. Ami azonban rólam szóló szavaidat illeti, tévedsz. Én valóban az igazságot keresem, de nem vagyok forradalmár. Nem felvilágosítani akarok, csak világosságot. Tudni akarom, mi az igazság, mi az értelme, célja – mi az, amiért élni érdemes. De tévedsz, ha azt hiszed – mert ettől remegtek, oktalanul, ti néhányan kevesen –, hogy a megtalált igazság feltétlenül marasztaló, lesújtó ítélet lesz számotokra. Én magam, ki a világosság és megértés felé küszködve vergődöm, máris úgy kezdem hinni, hogy nem. A forradalom a népek boldogságát hirdeti és akarja, ti a magatokét – mindannyian, egyetértve, a boldogságot keressétek: úgy látszik hát, az élet célja a boldogság. De a föld, e szűk és korlátolt hitelező, úgy látszik, csak meghatározott mennyiségű boldogságot adhat nekünk – arról van hát szó, hogyan osszuk el ezt a boldogságot. Úgy, hogy mindenkinek jusson belőle kevés, vagy úgy, hogy néhánynak sok jusson belőle, másoknak semmi. Eddig minden moralista habozás nélkül az első megoldásra szavazott, mint az egyetlen elképzelhetőre – de én nem látom be, milyen abszolút igazság lehet az, ami a felfogás helyességét nyilvánvalóvá tenné. A rajongók nem veszik észre, hogy a boldogság egyenletes elosztása azon a tételen alapszik, hogy az egyén a társadalomért él csak: márpedig ez a gondolat számomra, aki csak az „én”-t, magamat, az egyént

tartom valamire, a legnagyobb zsarnokságot jelenti. Mert én úgy érzem és akarom inkább, hogy a társadalom éljen az egyénért – az emberi társadalom, az én szememben, arra való csak, hogy minden szenvedéseken és poklon és halálon keresztül végre mégis kitermeljen magából néhány olyan egyént, akiknek nem kell már szenvedniük. Szerintem az egész emberiség, egyéneként, a mai halandó és szenvedő formájában, az élet óriási kísérleti laboratóriuma csak, mely egyéneként újra meg újra azért pusztít el mindnyájunkat, hogy a millió és millió kísérlet után végre, olyan nemzedéket, néhány olyan egyént alkosson, akiknek nem kell már nyomorultul elveszni, hogy szebb és tökéletesebb jöhessen utánuk – mert már nem lehet szebb és tökéletesebb.

A zsarnok: Költőm, hiszen akkor rendben vagyunk – hiszen akkor egy a véleményünk. Most már beszélhetek, hiszen te az én pártomon vagy! Hiszen te is megveted a boldogságra méltatlan bárgyú tömeget, s rajongva hirdeted, hogy csak az egyén legyen boldog – mégpedig határtalanul és tökéletesen: s ha ez úgy lehet csak, hogy a tömeg elpusztul, ám pusztuljon – mert nem az a cél, hogy mindenki éljen, de az, hogy aki él, tökéletes legyen az élet örömeiben. No, látod, ezt akarom, ezt hiszem én is. Jer, koccints velem, részegülj meg az örömtől, ittasulj meg az élet határtalan mámorától, attól a mámortól, ami annál nagyobb, minél kevesebb szívben osztod el – annál több, minél kisebb edénybe öntöd. Jer, koccints velem, maradj nálam, énekeld az én dicsőségemet, a magad dicsőségére! Aranyba öltöztetlek, és virággal halmozlak el – énekeld a szépséget és boldogságot, hiszen költő vagy! Mikor idehívtalak, csak el akartalak kábítani, be akartalak csapni – de most már látom, hogy egyenrangú vagy velem. A testvérem vagy!

A költő: De miért akarod, hogy ódámban a nép jótevőjének hirdesselek?

A zsarnok a fejét vakarja. Tudod, kérek, ez nem megy másképp. Ostobaság, mert hiszen nem az vagyok, de nem megy másképp. Az régen volt, mikor a zsarnok nyíltan bevallotta, hogy az. Ma már ez nem megy. Abban a percben, mihelyt bevallom, hogy zsarnok vagyok, s csak a magam boldogságáért áldozom fel a népet – zsarnokságom, hogy így fejezzem ki magam, tárgytalanná válnék. Csak úgy lehetek zsarnok, ha azt hiszik rólam, hogy a nép jótevője vagyok.

A költő: De hiszen akkor hazudnom kell.

A zsarnok: Hazudnod kell – de az igazság kedvéért. Hiszen magad vallottad be, hogy a zsarnokság a legmagasabb igazságot fejezi ki.

A költő: De én nem tudok hazudni.

A zsarnok nagy szemeket mereszt. Nem tudsz hazudni?

A költő: Hát persze, hogy nem. Hiszen azon kezdtem, hogy az élet céljának és értelmének az igazságot tekintem.

A zsarnok: Hát nem a szépséget? Nem a boldogságot? Hiszen az imént azt mondtad...

A költő: Dehogynem. Csakhogy a hazugság nem szép. És ha nem szép, nem lehet jó.

A zsarnok: A hazugság! Ó, hiszen te ismered az igazságot, nem elég ez neked?

A költő: Ismerni az igazságot – és ki nem mondani? Elfelejtetted, hogy költő vagyok. A ki nem mondott, ki nem fejezett igazság némává tenne, mert nem tudok hazudni – és a némaság boldogtalanná.

A zszarnok rémülten. De ha ezt az igazságot kimondod, elveszted a boldogságot, amit a legnagyobb igazságnak hirdettél!

A költő: Várni fogok, míg eljön a kor, mikor a zszarnok nem lesz hazug és gonosz, és a forradalmár nem lesz ostoba.

A zszarnok aggódba. És addig? Addig?!

A költő vállat von, az ajtó felé néz. Mehetek már?

1916

Karinthy Frigyes: Akim Akimics

Mikor a vonat ajtaját bezárták mögötte, Romanov Miklós leült a fehér bársonyszékbe, és életében először, gondolkodni próbált.

Lássuk csak, hogy történt. Reggel még szemlét tartott, mereven álltak és mozogtak a téglalakú csapatok, kardok villantak a napfényben, és mint valami óriási, kék katonasapka feszült a mező fölött az ég komor, változatlan harangja. Aztán vonatba ült, kigyózva futottak Pétervár felé a tág kocsik. Az egyik állomáson kiszállt reggelizni. A vonat előtt ott állt Akim Akimics, vagy száz példányban, letérdelt, és homlokával érintette a földet. Jó reggelt, Akim Akimics, mondta ő, és Akim Akimics rajongva felelt, jó reggelt, atyuska. Aztán valami küldöttséget fogadott. Aztán leveleket írt alá. És öt óra felé megjelent kocsijában ez a Gucskov és még néhányan... Ennek most három órája, és az imént közölték vele, hogy őt Romanov Miklósnak hívják, és egyelőre további intézkedésig be fogják zárni az ajtót.

Lássuk csak, hogy történt. A dolog, úgy látszik, nem a szemlén kezdődött, hanem már valamivel előbb. Talán már otthon, Pétervárott vagy még előbb, mikor ő még kicsike volt. Vagy talán már az ő apja és nagyapja rontotta el a dolgot, csináltak valamit, amit nem fontoltak meg eléggé, nem is értették jól, csak csinálták – és most neki, Miklósnak, egy óra alatt meg kell érteni és el kell intéznie valamit, amit azok pár száz éven keresztül nem értettek és nem intéztek el. Meg kell értenie, mégpedig azonnal nem mintha változtatni tudna ezzel valamit, hanem azért, mert különben, úgy érzi, valami összezavarodik és valami megáll odabent, a homloka mögött – és ez még ennél is rosszabb volna, ennél, hogy itt ül, és már nem atyuska, hanem egy vásott kisfiú megint, akire rácsukták az ajtót.

Lássuk csak, hogy történt. Pár száz éven keresztül Akim Akimics és az ő nagyapja és apja meg ő, mindannyian, akik már a bölcsőben atyuskák voltak, olyan természetes és elválaszthatatlan viszonyban voltak egymással, mint egy embernek a kezei meg a lábai a fejével. A fej parancsolt a

lábnak és a kéznek, és láb és kéz nem kérdezte meg a fejet, hova küldesz engem, és miért tegyem ezt és ezt, jó lesz-e ez nekem. Amit atyuska mondott és a kormány, azt Akim Akimics nem azért tette, mert belátta, hogy így kell tennie – hanem mert atyuska mondta és a kormány – Akim Akimics szemében ez a dolog olyan természetes rendje volt, mint az, hogy a földön járni kell, a vízben meg úszni, mivel ez másképpen nem lehet. Hogy atyuskának és a kormánynak engedelmessé kellene lennie, ez Akim Akimics számára olyan természeti törvény volt, mint az, hogy az eleresztett kőnek le kell esnie a földre. Hogy atyuska és a kormány okosabb és bölcsőbb nála, Akim Akimicsnél, és jobban tudja, hogyan kell országot vezetni és csinálni, hogy mi az ország és állam és hogy mit jelentenek az emberek és emberi életek – hogy mindezt atyuska és a kormány tudta legjobban, ez Akim Akimics számára olyan bizonyosság volt, mint az, hogy a búzának jobban tudja nálunk, mikor kell kicsíráznia és kibújnia a földből – mint az, hogy a halál jobban tudja, mikor kell eljönnie értünk, minálunk jobban. És ha atyuska azt mondta, hogy most meg kell halni, ez olyan volt, mintha a halál maga mondaná, akivel pedig vitázni nem lehet, mert ő a bölcsesség.

Lássuk csak, hogy történt. Egy időben nagyon sokan voltak már Akim Akimicsék, éhesek is voltak, tétlenül is tűnődve ódöngtek a pusztaságban, és félni lehetett, hogy gondolkodni kezdenek. Az pedig baj volt, mert hamarosan rájöhettek volna, hogy atyuska és a kormány nem az élet és nem a halál, hanem csak bitorolja ezt a címet – és hogy atyuska talán mégse tudja legjobban, hogyan kell boldog és elégedett országot csinálni, mert hiszen ők nem boldogok és nem elégedettek. Ekkor azt tanácsolták neki, adjon valami foglalkozást Akim Akimicsnek, hogy ne érjen rá gondolkodni – indítson háborút, hogy füstben és vérben újra és jobban érezze Akim Akimics, micsoda hatalom és bizonyosság atyuska és a kormány. Ő már akkor érezte, hogy ezt megint nem fontolták meg eléggé és nem gondolták jól át – de viszont, első pillanatra, világosnak és ésszerűnek látszott a megoldás. A háború valóban erősíti atyuska hatalmát – katonaruhában. Akim Akimics élete még inkább és tökéletesebben atyuska kezére kerül, s Akim Akimics, a katona még inkább végzetének érzi atyuskát. Háborúban fegyelem van és parancs, és cenzúra van, háborúban még erőteljesebben lehet hirdetni, hogy atyuska és a kormány mindent a legjobban tud, és mindent a legbölcsöbben intéz.

Háborút izent hát, és lőn fegyelem és parancs és cenzúra. De valamiről megfeledkezett atyuska. Megfeledkezett arról, hogy a háborúhoz, egyelőre, hadviselő felek is kellenek, és hogy a hadviselő országoknak is van kormánya és királya. Ha háborút lehetne folytatni, csak úgy, ellenfelek nélkül, valami ismeretlen hatalom ellen, akkor e számítás gyönyörűen bevált volna. De hogy más országokat meg lehessen támadni, ahhoz el kellett hitetni Akim Akimicssel, hogy azok az országok gonoszak, és gyűlöletre méltók. Ez pedig úgy lehetett csak, hogy azt kellett mondani – és itt kezdődött a baj –, hogy azoknak az országoknak atyuskája és kormánya nem bölcs és nem derék, hanem gonosz és zsarnok, aki népét erőszakkal használja fel gonosz céljaira.

Itt kezdődött a baj. Akim Akimics, aki eddig annyit tudott csak, hogy atyuska és a kormány a világ végső rendje – aki atyuskát és a kormányt elvont fogalomnak hitte, egyszerre csak azt hallotta mindenfelől, atyuska szájából és hivatalos nyilatkozatokból, hogy vannak gonosz és zsarnok és ostoba atyuskák és kormányok. A cenzúra és fegyelem, mely egyfelől még fokozottabban tette lehetetlenné, hogy atyuskát és kormányát bírálni próbálja Akim Akimics – másfelől felszabadított és szükségből ösztönzött minden bírálókat, ami az ellenséges kormányokat elítélhette. Amiről eddig szó se lehetett, nyíltan és szabadon bírálni, elítélni, felbecsülni, valamit, amit kormánynak és államnak neveznek – az most felszabadult, lehetővé vált, ha ellenséges

országáról volt szó.

Akim Akimics azt hallotta atyuska szájából, hogy vannak gonosz és zsarnok atyuskák és kormányok – és Akim Akimicsnek lehetetlen volt rá nem jönni, hogy vannak – ez azt jelenti: *lehetnek*. Márpedig erre még nem gondolt Akim Akimics. Amikor a háború érdekében megengedték neki, hogy más kormányok és államok szerkezetét szabadon boncolja, bírálja, elítélje – megfélemlíttek róla, hogy ha valamely kormányt és államformát boncolunk, bírálunk és elítélünk, akkor egy kicsit A Kormányt és Az Államformát ismertük meg. Attól a bevallott, sőt hirdetett gondolattól, hogy *vannak* gonosz és ostoba és zsarnok kormányok, egy lépés ez a gondolat: ha vannak, hát lehetnek – még egy lépés: ha lehetnek, akkor talán...

Lássuk csak, úgy látszik, így történt. Nem szabadott volna más kormányokat szidni és rágalmazni Akim Akimics előtt – mert Akim Akimics hite megrendült az Örök Atyuska intézményének elvont jelképében: a rágalom visszaszállt a rágalmazóra. Lássuk csak, tűnődik Romanov Miklós, így történt. Megengedték neki, hogy más kormányokat bíráljon – és ő megismerte A Kormányt – márpedig A Kormány én is vagyok. Megismerte, és már nem félt tőle és elkergette. De mit tehettem? Háborút viselni nem lehet másképpen – akkor hát ott kezdődött a hiba, mikor háborút indítottam, kétélű fegyver az – egyfelől elnyomja, másfelől összesűriti az igazságot: az összesűritett igazság, íme, felrobbant, és szétvetette palotámat.

A hazugság fegyvere az erőszak. Jaj annak a hazugságnak, ha kétségbeesett helyzetében az igazság fegyverét kéri kölcsön – az ő kezében hátrafelé sül el ez a fegyver, amelynek neve: Megismerés.

1916

Krúdy Gyula: Az amazonok harca 1917-ben

Vajon lehet-e nőt szeretni, aki festi az arcát, a haját, a szemöldökét, órákat tölt kezitükre előtt, és gusztustalan vegyi szerekkel foltozza bőrét, szőrzetét, ajkát?

*

Az ablakomból estefelé - mily korán húzzák el az Angyali üdvözetet Pesten! - egy táncosnő öltözködését szemlélem. Minden este olyan gondosan öltözködik, mintha az utolsó álarcosbálra készülődne. Ezentúl többé nem megy bálba, vagy megölik hajnalban az utcasarkon. Hegedűhúrszínű haja van, mint a vízbefúltaknak. Körülbelül félóraig tart, míg egyik szemét megfesti. Ez alatt nemigen törődik a világgal. Fáradhatatlanul dolgozik a keze, a szerencsétlen kis

garniszálloda pókhálós szobája talán tündérkastélyá változik körülötte; vagy csak Luit látja most is maga előtt?... A fáradt férfiember, aki véletlenül megpillantja, nem gondolhat másra, mint a Rókus mögötti zordon udvarra, ahonnan olyan gyorsan temetnek, mint a bűvészet, és ahonnan a Twist Olivérek elindulnak apró lábaikon.

Vajon minden nő kendőzi magát, mint a táncosnő?

A háború harmadik esztendejében könnytelen és borús a férfiak szeme Pesten: most már jobban látják a nőket, mint például a tavalyi tavaszon, amikor egy nagy szoknyalengés, megzavaró illatár, női párfőm volt a város, amikor a nők először siettek ki új ruháikban, cipőikben, feltűnő divatjukban a tavaszi utcára. Az újságok cikkeket írtak, a négyszögletesre ült nadragú öreg hírlapíró érthetetlenül csóválta a fejét, és a férfiak nyugtalanok, szinte szuggesztív alatt nézték az új háborús divatot, a nők hirtelen uralmát, áramlását. A térdig érő szoknya hónapokon keresztül zavarta a közbiztonságot, amíg végre hozzászokhatott mindenki; megtanulhattuk, hogy nincsen olyan drága selyemharisnya, amelyet a nők fel ne vonnának a lábszárakra, és nem kérhet a szabónő ruháért annyi pénzt, amelyet meg nem adnának.

Mintha a nők megbuktak volna ezen a félelmetes tavaszon, amelynek méhében forradalmakat sejtettek az álmodozók, pedig a forradalomhoz sokáig kell fűteni a kohókat Közép-Európában, ahol még manapság hálósipkát viselnek a férfiak, és csak a vagabundok óhajtanak meghalni a barikádon; a forradalom az éhező és szemérmes nyomornál is ijesztőbbnek látszik – jól neveltek itt a tanítómesterek.

A tavasz eljött, s a nyárspolgár egyik nap zendüléstől tartott („a franciák!” – mondták), másnap a békéről álmodott („a szocialisták!” – epekedve sóhajtották). Harmadnapra tovább folyt a háború, és a nők piros kalapjáról egyetlen újság sem emlékezett meg. A tavasz eljött, Anyégin Eugént Pétervárott egy háztető kéményéről lelőtték, hazáját megvető Byron is elszánta magát, hogy Arrasnál mezítelen mellét vigye a német vasnak; jött egy tavasz, midőn Közép-Európában egyetlen szerelmes verset sem írtak a költők, a régi készletből kellett megélni, Petőfit, különösen a nemes Aranyt olvasták, akik a Tisza vize szőkeségű költészetű verseket kedvelik; míg a kék frakkos, hosszú mellényes, fehér kravátlis múlt századbeli tündöklő francia költészet: Paul Verlaine és társai (Tóth Árpád különös fordításában) elandalított egy letűnt kor holdas hársfái alá – régi nőket, régi érzelmeket, elfelejtett dalokat hozott a tavasz, amely melódiákhöz nem találunk itt nőket, akikre e nemes kosztümök, liliomtiszta érzések, merengő jelzők és álombeli képek illenének.

A modern piros kalapos nőnek nincs költője – szegény, ő úgy megy el e kor gonosz történetével, hogy annyi emlék sem marad utána, mint egy Kékmacska-beli táncosnő után az öregurak szívében. E korszaknak nőiért mintha egyetlen költeményt sem írtak volna, s nem akad bárgyú lantos, aki meghalni akar a szemekért; csatába se mennek a visszautasított szerelmesek, mint a háború első hónapjaiban, és szinte céltalanul leng a szoknya, virít a kalap, tolong a női báj a városon. Zsoldosok, átutazó katonák, fáradt hősök mohó kortyai hangzanak csak a forrás körül, amely azelőtt az áhítatos szerelem felejthetetlen repkénye mögött csobogott, míg most nyitott, fogadói kút módjára az országúton áll, és a poros fuvaros, zsibbadt lábú kupec, rongyos vándorkatona megmerítheti benne a sapkáját. E korszaknak nincs költészete, a piros kalaposoknak nincs lantosuk, szerelmet, rajongást immár csak a megholt nők ébresztenek, míg a jelent szinte behunyt szemmel érezzük, mint az imádott, tiszta Évát, ha Madách forradalmi jelenetét játssza *Az ember tragédiájában*. Az elárvult, kigúnyolt, végleg szerelmi hajótörést

szenvedett modern pesti nő még nem jutott el odáig, hogy vigasztalást keressen. Csak szórakozni, önmagát tükörben nézegetni, kis agyvelejével csak mulatni vágyik. És hogy hódoló lantosát se nélkülözze, megírják a „Kedves Mestert” a tiszteletére. – Ezzel körülbelül rendben volna a modern pesti nő arcképe.

*

Pedig van jóság a világon, végtelen nagy jóság, amely nem a zárórát tartja az élet legszerencsétlenebb intézményének; női nemesség, amely halkán, észrevétlenül dúdolgat magában; tisztaság, amelynek érintetlen fodrára nem száll a mulatóhelyek s utcák pora... Van szemérmes, hallgató nyomor, van ócska ruha, van félretaposott sarkú cipő. Van imádság és tiszta sóhajtás. Van kendőzetlen arc és buzgón szerető lélek. Van Égbe vetett bizalom, megingathatatlan hit, minden földi kint pótló szeretet.

De ez most még nem divat Pesten, pedig már néha úgy látszott, haldoklik a kankánélet a városon, az utóbbi kenettel közeledik a bánat és a szegénység.

Majd eljön a jóknak, ifjú arcukat és szívüket tisztaságban tartóknak, a rongyos cipősöknek is a divatja. Csupán az a félelmetes perspektíva, hogy ezt a divatot azok is hordani fogják, akik most itt szaladgálnak, félig megőrülten. Félretaposott sarkú cipőben járnak majd a delnők, ha ez lesz a divat. Miről ismerjük meg a szenteket és a mártírokat?

Erich Maria Remarque: Nyugaton a helyzet változatlan

– részlet –

Pergőtűz, zárótűz, függönytűz, aknák, gáz, tankok, géppuskák, kézigránátok – szavak, szavak, de bennük van a világ minden borzalma.

Arcunk kicserződött. Gondolkozásunk eltompult. Halálosan fáradtak vagyunk; ha támadás következik, némelyikünket ököllel kell ütni, hogy magához térjen s menjen a többivel; a szemünk gyulladt, a kezünk szétmarcangolva, a térdünk vérzik, a könyökünk összeverve.

Hetek – hónapok – évek telnek el? Csak napok.

A haldoklók színtelen arcát látjuk, hogyan múlik körülöttünk az idő, magunkba lefetyeljük a táplálékot, szaladunk, hajítunk, lövünk, gyilkolunk, heverünk, elgyöngülünk, eltompulunk, s csak az tartja bennünk a lelket, hogy még gyöngébbek, még eltompultabbak, még gyámoltalanabbak vannak körülöttünk, és tágra meredt szemmel néznek ránk, mint holmi istenekre, akik némelykor meg tudnak menekülni a haláltól.

A nyugalom ritka óráiban tanítgatjuk őket.

– Látod azt a lassan mászó fazekat? Az egy közeledő akna! Maradj fekvé. Elmegy a fejünk fölött. De ha így meg így jön, akkor uzsgyi, vedd el magad! El lehet szaladni előle.

Élesítjük a fülüket, hogy észrevegyék a kisebb lövedékek alattomos surrogását, amit alig hall meg az ember, de ki kell hallani az általános lármából, mint a szúnyogdöngést; megértetjük velük, hogy ezek veszedelmesebbek, mint a messziről előre hallható nagy lövedékek. Megmutatjuk nekik, hogyan kell elbújni a repülőek elől. Hogyan tetti magát halottnak az ember, ha a támadás átrohan rajta. Hogyan kell lerántani a kézigránátot, hogy fél másodperccel lecsapódása előtt robbanjon; megtanítjuk őket, hogyan kell a karimás cünderrel ellátott gránátok elől villámgyorsan tölcsérekbe bukni. Eljátsszuk nekik, hogyan göngyölít fel az ember egy lövészárkot egy köteg kézigránáttal. Megmagyarázzuk, hogy mi a különbség az ellenség és a saját kézigránátunk robbanási ideje közt. Figyelmeztetjük őket a gázgránátok hangjára, s megmutatjuk nekik azokat a fogásokat, amelyekkel a halál elől megmenekülhetnek.

Figyelnek, engedelmesek – de ha arra kerül a sor, izgalmukban többnyire ismét rosszul csinálják a dolgot.

Haie Westhust leszakított háttal cipelik el. A sebén minden lélegzetvételnél keresztüllüktet a tüdő. Még megszoríthatom a kezét. „Végem van, Paul” – nyögi, s fájdalmában a karjába harap.

Látunk embereket élni, akiknek a koponyacsontja hiányzik; látunk katonákat szaladni, akiknek mind a két lábfeje le van tépve; a töredező csonkokon botorkálnak a legközelebbi mélyedésig; egy őrzető két kilométernyire mászik a kezén, maga után vonszolva szétroncsolt térdét. Egy másik a kötözőhelyre megy, s kezével tartja vissza kibuggyanó beleit. Látunk embereket – hiányzik a szájuk, az álluk, az arcuk; találunk valakit, aki fogával két óra hosszat szorítja össze karján az ütőeret, hogy el ne vérezzék. Fölkel a nap, eljön az éj, a gránátok füttyülnek. Az életnek vége.

De azt a kis darab szétdúlt földet, ahol heverünk, megtartottuk a túlerővel szemben. Csak néhány száz métert engedtünk át. De minden méterre jut egy halott.

Felváltanak bennünket. A kerekek gördülnek alattunk. Mi eltompultan állunk, s lehajlunk, ha ezt a kiáltást halljuk:

– Vigyázat, drót!

Nyár volt még, amikor erre jöttünk. A fák zöldelltek. Most már őszi képük van. Az éjszaka sűrű és nedves. A teherautók megállnak. Lemászunk; összevissza dobált kis csapat, sok név maradéka. Oldalt a sötétben emberek állnak, s ezredek, századok számait kiáltják ki. És minden kiáltásra különválik egy kis csoport. Piszkos, fakó katonák szegényes, nyomorult csoportja, félelmesen kis csoport, félelmesen kis maradék.

Most a mi századunk számát kiáltja valaki. Megismerjük a századparancsnok hangját. Megmenekült hát. A karja fel van kötve. Odalépünk hozzá, megismerem Katót és Albertet, egymás mellé állunk, egymásra támaszkodunk, egymásra nézünk.

Aztán még egyszer és még egyszer kiáltják a számunkat. De hiszen kiálthatják: nem hallatszik el a kórházakba és a tölcsérekbe. Még egyszer:

– Második század, ide hozzám!

Aztán halkabban: – Nincs több a második századból?

Hallgat és kissé rekedten kérdezi:

– Ez az egész? – és kiadja a parancsot: – Megszámolni...

Szürke a reggel, nyár volt még, amikor kimentünk, és százötvenen voltunk. Most fázunk, ősz van, a levelek zörögnek. A hangok fáradtan libbennek föl: „Egy, kettő, három, négy”, s harminckettőnél elhallgatnak. Hosszú hallgatás, aztán egy hang megkérdi:

– Van még valaki? – és vár, aztán halkán mondja:

– Csoportokba. – Aztán félbeszakítja, s csak így tudja folytatni: – Második század... – s nagy nehezen hozzáteszi:

– Második század, szabadon lépve indulj!

Egyetlen sor, egyetlen rövid sor lép ki a reggelbe. Harminckét ember.

*

A szerkesztő megjegyzése: Erich Maria Remarque és Adolf Hitler egyaránt megtapasztalták az I. világháború borzalmait. Remarque könyve arra figyelmeztetett, ami nyilvánvaló, hogy soha többé nem küldheti vágóhídra egyetlen ország sem a fiait. Hitler pedig elégettette a könyvet, és olyan eszeveszett öldöklésbe kergette a világot, amely mellett még az I. világháború is eltörpült. A harcból a kommunizmus került ki diadalittasan...

József Attila: Világosítsd föl

Világosítsd föl gyermeked:

a haramiák emberek;

a boszorkák – kofák, kasok.

– Csahos kutyák nem farkasok!

Vagy alkudoznak, vagy bölcselnek,

de mind-mind pénzre vált reményt;

ki szenet árul, ki szerelmet,

ki pedig ilyen költeményt.

És vigasztald meg, ha vigasz

a gyermeknek, hogy így igaz.

Talán dűnnyögj egy új mesét,

fasiszta kommunizmusét –
mivelhogy rend kell a világba,
a rend pedig arravaló,
hogy ne legyen a gyerek hiába
s ne legyen szabad, ami jó.

S ha száját tátja a gyerek
és fölnéz rád, vagy pityereg,
ne dőlj be néki, el ne hidd,
hogy elkábítják elveid:
nézz a furfangos csecsemőre:
bömböl, hogy szánassa magát,
de míg mosolyog az emlőre,
növeszti körmét és fogát.

József Attila: Kosztolányi

A kínba még csak most fogunk, mi restek,
de te már aláírtad művedet.

Mint gondolatjel, vízszintes a tested.
Téged már csak a féreg fal, szeret,

mint mi a csirkét, bort... Senkim, barátom!
Testvérünk voltál és lettél apánk.

Gyémánt szavaid nem méred karáton:
nincs egyéb súly, ha föld zuhog reánk.

Ezt onnan tudom, hogy letörtem vágyva,
ahogy letört a halál tégedet.

Reméltél; én is. Tudtuk, hogy hiába,
mint tudja, ki halottat költöget.

Kosztolányi Dezső: Politika

Beh jó volt hajdan lehúnyni a szemem,
s gondolni elalvás előtt az emberekre.

De láttam aztán őket együtt, együtt:
egy sziklaperemre hajtották a szekeret,
hajrázva vontatták, szilaj tüzérlovakkal,
föl a meredélyre az emberiségnek
szent szekerét, s mindenki kiáltott,
félre, ti gyávák, föl-föl előre.
Verték a lovakat, véres ostorokkal,
vérzett a tomporuk, vérzett a csüdjük,
és vérzett az emberek szeme is.

Majd láttam aztán őket újra együtt:
kikapták a gyepelót a vad gyilkosok kezéből,
s húzták lefelé, a szent szekeret
le a porba, piszokba, a semmi szemétbe,
míg lerogyott egy búz-pocsolyába,
békák, dögök közé, és ott rekedt meg.
Verték a lovakat, kantárral, hevederrel,
sáros lett a fejük, a szügyük, a hátuk,
és sáros lett az emberek szeme is.

Most már nem tudok elaludni, de ébren lenni sem,
félek az éjben és félek a fényben,
jajgatva tusakszom, gyűlöljek, szeressek?
Ha pedig valaki kérdi, hogy mily párthoz tartozom,
úgy nézek rá, mint ki idegen csillagról való.

Egyedül megyek az utcán.
Lehajtom a fejem és sírok.

1928

Nándi Mihály: A letört farkú kacsa

Nagyon régen történt, már több mint harminc éve annak, hogy egy tíztagú, magas rangú magyar küldöttség Észak-Koreába utazott. Nagyon kedves, nagyon derék emberek fogadták és karolták fel a delegáció tagjait, mindenben a szolgálatukra voltak, és minden lépésüket figyelték. Széltében-hosszában bejárták velük e szép ország minden vidékét, és nem mulasztották el felhívni a figyelmüket azokra a fákra, amelyeket Kim Ir Szen elnök helyi útmutatása alapján ültettek, azokra a gyárakra, amelyeket Kim Ir Szen elnök helyi útmutatása alapján terveztek, azokra az állami gazdaságokra, amelyeket Kim Ir Szen elnök helyi útmutatása alapján alapítottak és azokra a lakótelepekre, amelyeket Kim Ir Szen elnök helyi útmutatása alapján építettek. Hatalmas kanyarokat írtak le e szép ország bejárása közben, olykor sokkal hatalmasabbnak tűnőket, mint aminőket a terep- és útviszonyok kényszerítettek volna rájuk, és ezt vendéglátóik nem csekély figyelmességének köszönhették. Hanem egyszer csak az egyik magaslatról egy völgybe lepillantva úgy tűnt, mintha ott megláncolt rabok korbácsos, kutyás őnök felügyelete mellett követ fejtettek volna, és a delegáció vezetője azt kérdezte: „Ez egy büntetőintézet, nemde bár?” A tolmács mintha csak egy kedves viccet hallott volna, egészséges fogsorát kimutatva felnevetett, úgy válaszolta: „Ó, dehogya. Egy Dél-Koreáról szóló filmet forgatnak.” „De hát hol vannak a kamerák, hol a stáb?” „Ó, mint ön is tudhatja, a forgatás nagyon drága. Ezért nálunk még a stáb megérkezése előtt tökéletesen felkészítik a statisztákat, hogy ne kelljen megismételni a felvételt.” Nem sokkal ezután visszatértek Phenjanba, ahol vendéglátóik akkora figyelmességben részesítették őket, hogy a kirándulásokkal járó további kényelmetlenségek elkerülése végett már ki sem kellett mozdulni légkondicionált – persze a párt szerénységéhez igazodó – puritán luxussal berendezett szállodájukból, ahol további előadásokat hallgattak és filmeket tekinthettek meg azokról a hatalmas előrelépésekről, amelyeket Kim Ir Szen elnök helyi útmutatásai alapján az észak-koreai nép naponta megtesz. Arra a kérésre, hogy a vendégek szívesen látnák Phenjan nevezetességeit, a vendéglátók a legnagyobb készséggel vetítették le nekik a csodálatos város legfőbb nevezetességeit, a Kim Ir Szen elnök hatalmas bronz szobrát, valamint a Kim Ir Szen Múzeum és a Kim Ir Szen Egyetem épületét és kincseit bemutató filmeket. És végül elkövetkezett a nagy pillanat, amikor beléphettek Kim Ir Szen elnök hatalmas dolgozószobájába, ahol az elnök hatalmas íróasztala mögül, hatalmas munkáját megszakítva, sugárzó arccal, a legnagyobb szívéllyességgel köszöntötte őket, és végtelen szerénységében alig akarta elfogadni a küldöttség ajándékát, amelyet azonnal felbontottak. A dobozokból egy teljes, tizenkét személyes Viktória mintázatú herendi porcelánétkészlet került elő, amelynek láttán – mert ekkora ajándékra nem is számított – Kim Ir Szen elnök olyannyira megilletődött, hogy arcán őszinte aggodalom tükröződött, amikor abbéli reményének adott kifejezést, hogy vendégei elfogadják vacsorameghívását, mert most, ugyebár, már kénytelen elbocsátani őket, hogy hatalmas munkáját, amely a mai napon még előtte áll, befejezhesse. Ekkor az elnök szerény – ötven tagú – kíséretében egy kis mozgolódás támadt. A hűséges munkatársak minden egyes darabot kézbevettek és tüzetesen átvizsgáltak, így fejezve ki a legnagyobb udvariassággal a magyar porcelánipar műremekei és egyáltalán Magyarország iránti tiszteletüket, és lám, az egyik kávéscsésze-alátéten valaki felfedezett egy repedést, amely arra utalt, hogy a tárgyat leejtették. Ám

Kim Ir Szen elnök csak egy futó pillantást vetve a szóban forgó porcelánra, és az ügyet szóra sem érdemesnek, sőt, jelentéktelennel, majd pedig egyenesen nem létezőnek nevezve személyiségétől teljesen idegen hangnemben szinte ráripakodott munkatársaira illetlenségükért, és felszólította őket, hogy azonnal kérjenek bocsánatot, amit az ötven ember teljesen egyszerre meghajolva meg is tett. Kim Ir Szen elnök arcára csak ekkor tért vissza az attól oly elvászthatatlan szívélyesség, de már az őt jellemző éleslátással meg is fejtette az esetet, nyilván az egyik embere tett kárt az otromba ujjai közé oly kevéssé illő finomporcelánban, és arra kérte vendégeit, igazán ne feszélyezze őket ez az ügy, ami voltaképpen meg sem történt, de ha megtörtént is, akkor sem az ő hibájukból. A vendégeket persze feszélyezte az eset, és nem is értették, hogyan következhetett be, hiszen nyilvánvaló hogy olyannyira szívélyes és mindenben készséges házigazdánk a legteljesebb tiszteletben tartották diplomáciai mentességüket, és nem vizsgáltatták át csomagjaikat. Mindenesetre Kim Ir Szen elnök szívélyessége megnyugtatta őket, még egy kissé sajnálták is azt az ötven embert, akik az ügy kapcsán – ha csak futólag is – magukra vonták az elnök haragját, még ha közülük volt is ügyetlen valaki. A vacsora azután a legszívélyesebb légkörben zajlott, és a legpompásabb koreai ételeket szolgálták fel a vendégeknek: kacsát tizenkét féle változatban. A vacsora után sor került Kim Ir Szen elnök személyes ajándékának, tíz egyforma doboznak az átadására is. Az elnöknek az aktus közben a szokott szívélyesség mellett mintha rejtélyes mosoly is kiült volna az arcára. Amikor azután a vendégek a szállodába visszaérve izgalommal kibontották a csomagokat, mindegyikben egy festett porcelánkacsát találtak, amelynek letörték, majd – talán éppen Technokol Rapiddal – visszaragasztották a farkát.

Nándi Mihály: A háromlábú nő

A Vörösmarty tér egyik padján üldögélt, háttal a szobornak. Tökéletes idomú lábai voltak. Izgalmasságukat a rájuk simuló fekete harisnyanadrág is fokozta. Combközéptől fölfelé fekete miniszoknya következett.

A középső lábát keresztbe tette a bal lábán, de sajnos a jobb lábát egyidejűleg nem vetette át a középső lábán. Pedig azt aztán megnéztem volna. Némi ógyalgás után megkérdeztem tőle, hogy leülhetek-e mellé a padra. Nagyon kedvesen azt felelte, hogy igen, majd rögtön lapozgatni kezdett egy képes újságot. Átkozottul tetszett. Mit is kérdezzek tőle?

– Kényelmesen ül? – jutott eszembe végül.

– Hát persze. És maga? Két lábbal nehéz lehet, nincs, amivel kiegyensúlyozza magát.

Leforrázva távoztam. Még én szégyellhettem magam, amiért csak két lábam van!

Hamarosan a Váci utcában találtam magam. Lötyögtem, nézegettem a kirakatokat. Valamelyikben egy három lábú férfi tükörképe villant a szemembe. Hülyeség, képzelődöm. Ej, ezek a nők!

Ahogy haladtam tovább a Váci utcán, egyre több háromlábú emberrel találkoztam. Ráfordultam a Kossuth Lajos utcára, ahol minden második ember háromlábú volt. A Rákóczi úton már hozzám hasonló kétlábúval nem is találkoztam. A Blaha Lujza tértől kezdve csodálkozó pillantásokat vetettek rám az emberek. A Keleti pályaudvarnál többen odaléptek hozzám, hogy jól vagyok-e, mert szívesen segítenek. A Thökölyi út elején igazoltatott egy háromlábú rendőr. A Dózsa György útnál megállt mellettem egy szirénázó mentő, kiugrott belőle három háromlábú mentős, és betuszkolt a kocsiba.

Többek – persze mind háromlábúak – sajnálkozva néztek rám, ahogy végigtámogattak az Uzsoki kórház folyosóján. Egy idősebb asszony hátat fordított, hogy ne lássam, amint felzokog. Egy pillanatig sem kellet várnom, gondolom, mint sürgős esetet, azonnal bevezettek egy rendelőbe. Az orvos az a fiatal nő volt, akit a Vörösmarty-téren megszólítottam. Most persze fehér köpenyt és harisnyanadrágot viselt. Azt hiszem ő is megismert. Megvizsgált, és megállapította, hogy két lábam van. Ezen, mint mondta, nem lehet segíteni, de ettől még a társadalom teljes jogú tagjának kell éreznem magam. Rendelkezéseimre bocsátott egy akkumulátoros tolószéket és egy ápolónőt. Az ápolónőről le akartam mondani, de a doktornő kifejtette, hogy igenis élnem kell a társadalombiztosítási rendszer minden jótéteményével.

Könnyes szemekkel gondoltam vissza azokra az időkre, amikor még nem létezett társadalombiztosítás, legalábbis az én lakásomba benyomulva. Hiába főzött jól ez az ápolónő, hiába szolgált készségesen, volt neki egy élete. És ezt az életet mosolyogva elmesélte nekem, naponta ötvenszer. Mind az ötven élete azzal kezdődött, és azzal végződött, hogy amikor vették a fogát, három csomag gézt tömtek a szájába. Egy hét elteltével az volt az érzésem, hogy háromszázötven csomag géz van a számban. Szólni sem tudtam. Nem is akartam. Feltaláló lettem.

Feltaláltam egy olyan szemüveget, amelynek viselésekor a háromlábúak középső lábát nem lehet látni. Találmányommal – a nővér szigorú kísérete mellett – elmentem a rendőrfőkapitányhoz. Kifejtettem neki, hogy a legtöbb balesetnek az a forrása, hogy nincs tisztázva, vajon a jobb-, vagy a baloldalhoz tartozik-e a középső láb. Mert ha a balhoz, miért nem a jobbhoz, ha pedig a jobbhoz, miért nem a balhoz. A középső láb háromdimenziós világunkban egy negyedik dimenzió. Erre mi nem vagyunk felkészülve. Ez inkompatibilis a mi rendszerünkhöz képest. Mi lesz később? Ha az emberek viselni fogják a szemüvegemet, akkor semmi. És elővettem a szemüveget.

A rendőrfőkapitány hosszasan maga elé nézett.

– Gondolkodom – mondta szigorúan.

Mínt hogy három órai gondolkodás után sem jutott eredményre, fölhívta a belügyminisztert. Elmentem a belügyminiszterhez. A belügyminiszter a miniszterelnökhöz küldött. A miniszterelnök a köztársasági elnökhöz. A köztársasági elnök kínos helyzetbe került. Mármost kihez forduljon ő? Elvégre király nincs. Megsajnáltam, gondoltam megoldom a problémáját.

Így lettem a háromlábúak királya. A háromlábúaké, akik úgy látják, mintha csak két lábuk volna, mert szemüveget hordanak. Én egylábúnak tűnök nekik (megvallom, találmányom e lehetséges következményével nem számoltam). Őszintén tisztelnek, és csodálnak, rangomon felül azért is, hogy milyen ügyesen mozgok egy lábbal, mankó nélkül.

Ja, és a nő? Azóta mind a tíz ujjamra jut egy háromlábú nő, mert van egy háromlábú

háremem. Azért én – furcsa dolog – jobban kedveltem a kétlábúakat. Ezt nekik persze nem mondom meg, mert amilyen hiúak, még amputáltatnák a középső lábukat. Példájuk divattá válna, és ki tudja, előbb-utóbb nem csatlakoznának-e a férfiak is a mozgalomhoz. Akkor aztán törhetném a fejem valami újításon, hogy megint király lehessenek.

Hordjanak csak szemüveget!

Le Fondant: A polgármester vadaskertje

Egy híres polgármester, Lőrincnek nevezzük,
Becserkészte a széles Nagy-Magyarországot
S a kis faluja szélén vadaskertre vágyott.
A ligetet, mit kiszemelt, épp észrevesszük
S már ott is sétálunk a kálvária mellett,
Ahol a legnagyobb, erős kecskék legelnek.
A bölcs vezér elégedetten szemlélődött,
„Legyen vadaspark itt, hol vaddisznóra lesve
Köszönt reám a hajnal, vagy a részeg este.”
A tehéncsorda bólogatott s nagyban kérődzött.
Legott megérkezett az öreg erdőmérnök:
„E surgyé erdőt hogyha jobban is felmérnök,
Látnánk, nem hogy egy falkát, egyetlen süldőt sem
Tarthatna el, s az éhes vaddisznók a fákat
Kidöntenek sorra – itt nincs több magyarázat.”
„Nincs-e? A falu pénzét hogy én mire költsem,
Mit szól abba bele az erdőtársaságtól?”
„Hatóságként tiltom az erdőpusztítástól!”
„Vagy úgy! Szeretne ön nyugdíjat kapni, úgy van?”
Az erdőmérnök fogcsikorgatva meghátrált,
A falu népe pusztulást, rút erdőkárt lát –
S a polgármestert újra megválasztja úntan.

Húrok

Ballai László: A posztkommunista diktatúra zenéje

A posztkommunista diktatúra zenéje a népzeneizmus. Művelői hatalmas állami támogatást és propagandateret kapnak, így például a Bartók rádióba minden nap félórás „nép- és világzenei” műsort iktattak be, erre külön stáb szerveződött – miközben az adótól sok magasan képzett és a hallgatókat korábban színvonalas műsorokkal megörvendezettető munkatárs tűnt el egyik napról a másikra. Márpedig amellet, hogy a „nép- és világzene” a Bartók rádió profiljától és hallgatóitól egyaránt távol áll, ennek az új napi műsornak a keretében kéthetente ha egyetlen érdekes – persze még közel sem jó – műsort le tudnak adni. Közben a kultúra rádiójából, ami – az új szlogen szerint – „több mint klasszikus”, teljesen eltűntek az irodalmi műsorok...

A népzeneizmus népzene akar lenni. De csak világzenévé sikeredik. Elmúlt ugyanis az az idő, amikor tollfosztás, tengerihántás vagy fonás közben szebbnél szebb dalokkal rövidítették meg a leányok – és persze a köréjük settenkedő legények – a monoton munka alatt lassan haladni akaró órákat. Az az idő is elmúlt, amikor a falvakban élő idős emberek a szorgalmas népzene kutatók magnetofonjára énekelték a szülőiktől rájuk hagyományozott énekeket. Az ipari társadalom kialakulása és a mezőgazdaság iparosítása következtében ugyanis megszűnt a parasztság, következésképp az élő paraszti kultúra is. E körülmény azonban a legkevésbé sem zavarja a népzeneizmus kultúrkovácsait.

Apostoluk, az újsütetű Kossuth-díjas Sebő Ferenc egyenesen így összegezte a helyzetet: „Kodály büszke lenne ránk.” Mindig is viszolyogtam az olyan emberektől, akik nyilvánosan dicsérik önmagukat, de nem hittem volna, hogy önhittségben még narcisztikus politikusainkat is felülmúlhatja valaki. Mert mit is gondolt el Kodály Zoltán? Hogy minden ember torkában van egy hangszer, amit fejleszteni kell. Egyszerűbben szólva a torokhangon és fejhargon dűnnyögő parasztokat meg kell tanítani énekelni, hogy a birtokukban lévő felbecsülhetetlen dallam és szövegkincset önmaguk és mások számára is élvezhető módon tudják előadni. Ha, mondjuk, Sebő figyelmesen tanulmányozza Kodály Zoltán *Székegy fonóját*, amelynek Gazdaasszony szerepét Basilides Máriának írta a mester, könnyen megérthetné esztétikai szándékait is.

Erről azonban szó sincs. Döbbsenten figyeltem fel arra, hogy Sebő – mint a Zeneakadémia utóbb létrehozott Népzene tanszékének professzora – és kollégái nem egyében ügyködnek, mint hogy növendékeik Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lajta László gyűjtéseinek anyagát azonos módon próbálják meg előadni, ahogy azt az egykori népi adatközlőktől felvették. Ebből nyilvánvalóan olyan soha nem volt tájszólások következnek, mint amelyet például Sebestyén Mártától hallani lehet. E pszeudo-historikus ötlet elképesztő ostobaság. Mert míg a klasszikus zene historikus előadói a gregorián hagyománytól folyamatosan fennálló zenei kultúra tökéletesítésén fáradoznak, addig Sebő és társai a mindörökre eltűnt népi kultúra helyébe csupán a giccset állíthatják.

E giccstermelés tovább fokozódik azzal, amikor a népzenei hagyományokat – Sebő egész előadói munkásságára emlékeztetően – más műfajokkal, a rockkal vagy a dzsesszel keresztezik. Soha nem hallottam még annyiszor a műfaji korlátok ledöntésének szükségességét, mint a posztkommunista diktatúra „nép- és világzenei” műsoraiban. Ennek jegyében rendezett koncertet a minap Kaltenecker Zsolt is, az ő munkálkodása is, csakúgy, mint Sebőé és az összes többi

kompilátoré annak a kőművesnek a falára emlékeztet, amelyben minden tégláról meg lehet állapítani, hogy melyik korábbi épület bontásából származik.

Természetesen nincsen semmi baj a műfajok keresztezésével, csak nem mindegy, hogy holmi középszerű hangászok vagy zsenik látnak hozzá. Utóbbiak például nem szoktak esztétikai elméletekről beszélni. A minap hallottam Art Tatum improvizációját Dvořák *Humoreszkjére*. Az amatőr bárzongoristák általában úgy rögtönöznek, hogy lejátsszák a témát, azután elkezdik variálni. Ez elfogadhatatlan, és például egy Bach mű esetében különösen borzalmas. Tatum ujjai alól azonban már a téma is, mint dzsesszdallam szökkent elő. Nem volt megemészteni való átmenet, már az első hangok lejátszásakor is az ő megismételhetetlen világában érezte magát a hallgató.

Nándi Mihály: Körkérdés

A Bartók rádió derék műsorvezetője, aki csalafinta körkérdéseiről ismert, egy ízben azt vetette fel, vajon lehet-e kritizálni a külseje miatt egy énekesnőt, merthogy a minap valami kritikus egy primadonnának nem a hangjáról, hanem a testsúlyáról fogalmazott meg elmarasztaló véleményt. Mondanom sem kell, egymás után érkeztek az okosabbnál okosabb válaszok. Hogy azt mondja, megváltozott mára a divat, a dívák Callas óta az alakjukra is adnak, és ez ma ugyanolyan elvárás velük, mint a többi nővel szemben. Másvalaki szerint köztudomású, hogy a hangképzéshez megfelelő hangszekevény szükséges. Volt, aki úgy vélekedett, hogy igenis, minden hölgy lehet csinos, és az nem attól függ, hogy gömbölyded-e vagy sem, hanem hogy van-e stílusa. Egy régi hallgató amellettt tört lándzsát, hogy az operában igenis a hang számít legfőképpen, minden egyéb másodlagos. És így tovább. Csupán az igazi válasz beérkezéséhez nem volt elegendő négy óra sem 2014 Magyarországon. Mert ahhoz meg kellett volna érteni az igazi kérdést is. Az pedig így szólt: „Szabad-e egy hölgygel udvariatlankodni?” A helyes válasz pedig ez: „Nem, de egy férfival sem.”

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2014 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!